

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τρίτος

Συνδρομή ἑτησίαι: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἀρχονται ἀπὸ
1 Ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἑτησίαι — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

10 Ἀπριλίου 1877

ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙΦΑΝΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΗΤΟΣ ΒΗΒΟΥΑΡ

Συλλογία: ἰδί σελ. 209.

Θ΄

ΚΥΡΙΟΣ ΕΞΗΚΟΝΤΑ ΧΙΛΙΑΔΩΝ ΠΡΟΒΑΤΩΝ

Θούλη. — Λαμπαδηφόρος ἀλιεῖα. — Κορβόδορος ἢ Θούριος χορὸς τῶν μαύρων. — Λογαριασμὸς σταθμοῦ προβάτων. — Ὀρειθόρυγος. — Ἀντιθέσεις τῆς φύσεως τῆς Αὐστραλίας. — Ἐσοῦκα καὶ σιδηρόδρομος.

15 Αὐγούστου. — Καὶ πάλιν ἔφιπποι, σύροντες κατόπι τὰ κτήνη ἡμῶν φορτωμένα μὲ δέρματα μακροπόδων, στρουθοκαμήλων καὶ κύνων. Ἐξ ποταμοὶ φράττουσι τὴν διάβασιν καὶ τὰ ὕδατα καθιστῶσι πολλὰ ἐπικίνδυνον τὴν ὁδόν. Τὸ δ' ἔσπερας εἶδομεν μακρὰν ὠραῖον σωρὸν καλυβῶν, ἦτοι τὸν σταθμὸν τῆς Θούλης, ὅπου ὁ Κ. Οὐλσελλεῦ, κάτοχος 4,000 βοῶν καὶ 60,000 προβάτων, ὑπεδέχθη ἡμᾶς μετὰ πολλῆς φιλοφροσύνης. Ὀλόκληρος κοιλὰς ἐκ λιμνῶν ἐκτείνεται πρὸς βορρῆν πυκνὰ δὲ δάση, περικυκλωμένα ὑπὸ ὕδατος, πολυάριθμοι λίμναι, νησίδια καταπράσινα ἀναγγέλλουσιν ὅτι ἡ θήρα ἔσται ἐξαίσια.

14 Αὐγούστου. — Φυλὴ μαύρων ἔχει κατὰ λύματα πλησίον ἡμῶν διακρίνονται δὲ ἐκείνων τοὺς ὁποίους εἶδομεν προχθὲς διὰ λευκῶν γραμμῶν κεχαρχμένον δι' ἀσθέστου ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ ἐπὶ τοῦ στήθους. Φαίνεται ὅτι ἐχάρησαν ἰδόντες ἡμᾶς, καὶ ἐνῶ αἱ ἡμίγυμοι καὶ ἀποτρόπαιοι γυναῖκες αὐτῶν, ἔχουσι ἐπὶ τῶν νώτων τὰ μωράτων μουρμουρίζουσι, καθήμενοι σωρηδὸν εἰς τὰ κατώφλια δυσωδῶν καλυβῶν, ἄνδρες τινὲς ἀκολουθοῦσιν ἡμᾶς ἐνθουσιῶντες διὰ τὸ κυνήγιον. Ἐφαίνοντο δὲ ὡς ἄλλοι κύνες, διότι μόλις ἐπιπτον εἰς μίαν τῶν λιμνῶν πληγωμένα πτηνὰ, καὶ ἀμέσως οἱ μαῦροι ἐρρίπτοντο εἰς αὐτήν, ἐκολύμβων ἐν τέταρτον τῆς ὥρας καὶ ἔφερον τὰ πληγωθέντα. Αἰφνης κατέπιπτον πρηνεῖς καὶ διὰ νευμάτων μᾶς παρεκίνουν νὰ μιμηθῶμεν αὐτοὺς διότι ἐπλησίαζον πελεκᾶνες. Οἱ ἀγαθοὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι, ἔχοντες διαπερασμένην μὲ ξυλάρια τὴν ρίνα καὶ μὲ ξύλινα δακτύλια τὰ χεῖλη, ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ ἡμέτερα ἀνδράποδα. Δόντες δὲ πρὸς αὐτοὺς καπνίζούτας ἔτι ἄκρας σιγᾶρων, κατέστημεν εὐκόλως βασιλεῖς πάντων, καὶ συνδιελεγόμεθα μετ' αὐτῶν διὰ μόνων χειρονομιῶν.

Ἄλλὰ τὸ πρῶτον μέρος τῆς νυκτὸς ὑπῆρξεν ἀτελεύτητον ὁ καπνὸς καὶ τὸ ρακίον ἐξήλθον τὰς κεφαλὰς τῶν μαύρων συντρόφων μας, καὶ ἐνῶ κατεδιώκομεν σωρὸν πτηνῶν οἱ καλοὶ οὔτοι ἄνθρωποι ἐγένοντο ἄφαντοι. Ἡμεῖς δὲ εἰχομεν ἀπομακρυνθῆ πολὺ ἀπὸ τὴν καλύβην. Τὰ μέρη ἐκεῖνα ἦσαν ὅλως ἔρημα καὶ ἄγνωστα, καὶ ἀποπλανηθέντες ἐβυθίζομεθα εἰς τὴν λάσπην, συναλαμβανόμεθα ὡς αἰχμάλωτοι ἀπὸ τὰς ἀκάνθας καὶ οὔτε κἂν ἀστὴρ ἔφεγγε πρὸς ὁδήγιάν μας. Μετὰ δὲ τρεῖς ὥρας ἠσθάνθημεν αἰφνης ἀποτρόπαιον δυσωδίαν. «Τὴν ἀναγνωρίζω, ἀνέκραξα, εἶναι ἡ δυσωδία τῶν μαύρων μας.»

Καὶ τῶντι, διακόσια βήματα μακρὰν εὗρομεν τοὺς συνοδοιπόρους ἡμῶν κοιμωμένους βαθύτατα εἰς τοὺς πρόποδας δένδρου. Μόλις δὲ ἐξύπνησαν, καὶ λαβόντες τὰ κυνηγετικά μας τρόπαια καὶ τὰς λόγχας αὐτῶν, μᾶς ἐπανάφερον βήματι ταχεῖ εἰς τὴν καλύβην.

Ἐνῶ δὲ ἐτρώγομεν βουλιμιῶντες μετὰ τοιαύτην ἐκδρυμῆν, ἠκούσαμεν αἰφνης παραδόξους φωνὰς, σημεῖα ταραχῆς ὀλοκλήρου τῆς φυλῆς. Ἐτρέξαμεν δὲ καὶ εἶδομεν τὴν λίμνην ὅλην κατὰ φωτον καὶ ἀνθρώπους μελανοὺς ὡς ἡ νύξ, διατρέχοντας αὐτὴν ἐλικοειδῶς καὶ σεῖοντας εἶδος βελῶν.

Οὔτοι, παραληφθέντες ὑπὸ ἄλλων λευκῶν νεοελθόντων, ὠργάνισαν ἀλιεῖαν διὰ λαμπάδων, καθήσαντες δὲ ἡ γονατίσαντες ἐπάνω εἰς στελέχη δένδρων καὶ κρατοῦντες διὰ τῆς μιᾶς φωνῆς ῥητινώδη καὶ διὰ τῆς ἄλλης κάμακα ὅπως τρυπήσωσι τοὺς ἰχθύς, διατρέχουσι τὴν λίμνην καὶ διαπερῶσι γενναίως τὰ πλευρὰ τῶν μεγάλων ἰχθύων τοὺς ὁποίους προσελκύει τὸ φῶς. Ἐπειδὴ δὲ οἱ προσβαλλόμενοι σπαράζουσιν ἐμμανῶς, εἰς τῶν μαύρων κατέπεσε τρεῖς εἰς τὴν λίμνην, καὶ μετ' ὀλίγον ἔφερον εἰς τὴν ὄχθην περὶ τοὺς δέκα ὀνίσκους ὧν τινες εἶχον τεσσάρων ποδῶν μήκος. Ὀλόκληρος ἡ φυλὴ συνταράσσεται καὶ φωνάζει αἱ μαῦραι κυρίαί, αἱ ὁποῖαι κατ' ἀρχὰς ἐφαίνοντο δειλαί, συνέρχονται μικρὸν κατὰ μικρὸν, γελῶσι πάντοτε καὶ κρατοῦσαι μικρὰ βέλη ἅτινα ἀληθῶς εἶναι τρομερὰ, διότι ἔχουσιν εἰς τὴν ἄκραν ἀγιστρον τὸ ὅποιον εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ ἐχθροῦ ἄλλως πως ἢ συρόμενον ὀλόκληρον διὰ τῆς σαρκὸς. Μετ' ὀλίγον οἱ μεγάλοι ἰχθύς

ἀποθέτονται ὡς τρόπαιον ἐπὶ λοφίσκου· ἕκαστος δὲ τῶν μαύρων σείει τὴν δάδα καὶ τὸ δόρυ του καὶ οὕτως ἄρχεται ὁ πολεμικὸς χορὸς κορροβόρης. Ψευδεῖς μάχαι, βελάσματα προβάτων, φωναὶ ἀπάνθρωποι, στροφαὶ καὶ περιστροφαὶ, ἀγῶνες σωματικοὶ, πάντα ὅσα ὁ Κοὺν καὶ ὁ Λαπεροῦζ διηγήθησαν πάλαι ποτὲ, ἐγένοντο. Διήρκεσαν δὲ πολλὰς ὥρας αἴτινες, διὰ τὸ καινοφανὲς καὶ παράδοξον τοῦ θεάματος, παρήρχοντο ἀνεπαίσθητως. Τὰ ἰσχνὰ μέλη τῶν μαύρων ἐκείνων σωματῶν ἐζωγραφοῦντο μεταξὺ τῶν ἐρυθρῶν λάμπων, αἱ δὲ δέξεται φωναὶ τοῦ μονοτόνου ῥυθμοῦ καθίστων φανταστικὰ οὕτως εἶπειν τὰ μέλαινα ἐκεῖνα ὄντα, μὲν φέροντα ἀντὶ ἐνδύματος ζώων ἐκ δέρματος ἀγρίου ζώου, καὶ πηδῶντα ἀκατάσχετα καὶ ἔνοπλα. Καταλήγει δὲ ὁ χορὸς κυκλοειδῶς περὶ μεγίστην φλόγα ξηροῦ χόρτου, φέγγουσιν ὀλόκληρον τὴν φυλὴν.

Μοὶ ἐπροξένησε δὲ πολλὴν ἐντύπωσιν μετὰ τὸν ἄγριον τοῦτον κόρδακα ἡ ἀρμονία τῆς γλώσσης τῶν μαύρων, ὅσκις δὲν οἰστρηλατοῦνται ὑπὸ τοῦ χοροῦ καὶ τῆς χρήσεως τῶν ὄπλων. Πολλοὶ ἀρχηγοὶ, μάλιστα δὲ καὶ γυναῖκες, ἐλθόντες ἐνητένιζον ἡμᾶς ἐκ τοῦ πλησίον καὶ ἐξέφερον χεῖμαρρον λέξεων ἀκατάληπτων. Ἄνακκῶ δὲ εὐχαρίστως εἰς τὴν μνήμην μου τοὺς ἐκ τῆς φυλῆς ταύτης, οἵτινες, κλυμβῶντες ὡς κύνες τῆς νέας γῆς καὶ φλυαροῦντες ὡς καρακάζαι, ἐκίνουν τὸν γέλωτά μου ὅλην τὴν ἡμέραν· τὸ δ' ἐσπέρας εἶχομεν πρὸ τῶν ποδῶν ἡμῶν ἕνα μαῦρον, ὁ ὁποῖος πρὸ δώδεκα ἐτῶν εἶναι τὸ χαϊδευμένον παιδίον τοῦ φιλοξενούντος ἡμᾶς, ὀμιλοῦν κορακιστικὰ ἀγγλικά, μὲν καταληπτά. Ἦσα φράσεις του ἄρχεται ἀπὸ τῶν λέξεων *myself, myself* (ἐγὼ, ἐγώ). «Ἐγὼ νὰ σέβωμαι ἀνθρώπους ἄσπρους, ὅμως ποτὲ νὰ εἶδα γυναῖκα ἄσπρη.» Καὶ μετὰ ταῦτα δεῖκνύων πέντε στίγματα κυανᾶ ἀνθρωπόμορφα εἰς τὸν δεξιὸν του βραχίονα, «αὐτὰ πατέρας κάμει ἐμὲ ὅταν ἐσκότωσα ἀνθρώπους ἄσπρους. Ὁ πατέρα μου ἐμένα νὰ σκοτώσω εἰκοσιπέντε ἀνθρώπους ἄσπρους προτοῦ ἀποθάνῃ αὐτός! ὅμως ἐγὼ, πολλὰ καλὸς ἐγώ.»

15 Αὐγούστου.—Οἱ μαῦροι περιέφεραν ἡμᾶς πανταχοῦ, ἐφορτώσαμεν δὲ αὐτοὺς ὀλίγον κατ' ὀλίγον μετ' ἐξήκοντα περίπου μεγάλα λιμναῖα πτηνὰ καὶ μετ' ὀλίγα γάλλων. Καὶ περὶ μὲν θήρας δὲν θὰ σὲ ὀμιλήσω πλέον· ἐπεθύμουν μόνον νὰ σοὶ παραστήσω τὰς ἐσπερινὰς μας ἀσχολίας εἰς τὴν καλύβην, ὅτε καθεὶς ἡμῶν, ἀνάπτων εἰκοσι σύριγγας γλυκυτάτου καπνοῦ, διηγείται περὶ τὴν ἐστίαν συμβάντα τινὰ τοῦ βίου του εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ Αὐστραλίαν. Χθὲς ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ κορροβόρη, τοῦ ἐθνικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ αὐτοῦ χοροῦ τῶν ἀγρίων, ἀπόψε δὲ μανθάνομεν παρὰ τοῦ οἰκοδεσπότη τὴν ἐστὶ *sheep-station* ἢ ποιμνιστάσιον.

Ὅτε τῷ 1855 ἐφθασεν εἰς Αὐστραλίαν, ἤλθεν ἐπιπλοῦς εἰς τὸ μέρος τοῦτο τὸ ὁποῖον ἤρεσεν εἰς αὐτόν· ἦτο ἄγριον καὶ χλοερὸν, καθότι ἐπεθύμει νὰ δημιουργήσῃ τι ἀνευ ἐμποδίων, νὰ βασιλεύσῃ εἰς ἀπέραντα διαστήματα καὶ νὰ μὴ βλέπῃ εἰς πάντα τὰ μέρη τοῦ ὀρίζοντος εἰμὴ μόνον τὰ πρόβατα τῆς ἡγεμονίας του. Ἐζήσθη μὲν ὡς ἐρημίτης, ἐπέτυχεν ὅμως καὶ ἐγένεν εὐτυχής. Ἐχει σήμερον ἐξήκοντα χιλιάδας μαλλοφόρων ζώων, συναγελαζομένων ἐντὸς ἑκατὸν χιλιάδων καὶ ἐπέκεινα ἐκταρίων γῆς ἀπεριφράκτων. Τὰ πρόβατα ἄτινα εἶδομεν κυνηγοῦντες πλανῶνται κατὰ χιλιάδα· ἐκάστη δὲ ἀγέλη, κοιμωμένη χειμῶνα καὶ ἔαρ ἐν ὑπαίθρῳ καὶ μεταβαίνουσα ὅπου ὑπάρχει χόρτος χλοερὸς, διοικεῖται ὑφ' ἐνὸς μόνου ἐπιπλοῦ ποιμένος.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν κατεσκευάσθη καλύβας, ἀποθήκας τροφίμων, ἀμάξια φορητὰ, ἐν ἐνὶ λόγῳ πᾶν ἀναγκαῖον πρὸς ἐγκατάστασιν αὐτοῦ καὶ τῶν ποιμένων του, καὶ ταῦτα ἐν μέσῳ πεδιάδων ὅπου οὐδεὶς λευκὸς εἶχεν ἀποκατασταθῆ ἕως τότε. Ἐδαπάνησε δὲ δι' αὐτὰ περὶ τὰς δέκα χιλιάδας φράγκων καὶ τεσσαράκοντα ἄλλας χιλιάδας πρὸς ἀγορὰν καλῶν ἵππων, ἵνα μεταφέρωσι τὰ μαλλία καὶ νὰ χρησιμεύωσιν εἰς τοὺς βοσκούς. Ἐπὶ τέλους ἠγόρασεν ὀκτὼ χιλιάδας θηλυκῶν προβάτων πρὸς ἕνδεκα φράγκῳ ἑγγιστα, ἄτινα ἐμελλον νὰ γεννήσωσι τὰς ἀτελευτήτους ἀγέλας τὰς ὁποίας βλέπομεν σήμερον. Ἐν ὥρᾳ καλοκαιρίας γίνεται ἡ κουρὰ ὑπὸ ἑκατὸν κουρέων, περιτρεχόντων τοὺς ἀγρίους καὶ κειρόντων μετὰ θαυμασίας ταχύτητος τὰ ζῶα· κατὰ μέσον δὲ ὕρον ἕκαστος αὐτῶν κείρει εἰκοσιπέντε τοιαῦτα καὶ ἐντὸς ὀγδοήκοντα ἢ ὀγδοήκοντα πέντε ἡμερῶν τὸ μαλλίον τῶν ἐξήκοντα χιλιάδων ζώων ἀποχωρίζεται ἀπ' αὐτῶν· εἶναι δὲ πολλὰ περίεργος ἡ ἐργασία, διότι, καθὼς εἰς τὴν Εὐρώπην σωρὸς θεριστῶν, τρέχων ἀπὸ ἀγροῦ εἰς ἀγρὸν θερίζει τοὺς στάχεις, οὕτως ἐνταῦθα οἱ κουρεῖς ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ὀρμῶσιν ἀκάθεκτοι πρὸς τὰ ζῶα, οἱ δὲ εὐτυχεῖς ποιμένες συσσωρεύουσι μετὰ ταχύτητος πυραμίδας μαλλίου. Ἄλλὰ καὶ οἱ ποιμένες αἰσθάνονται διὰ τὴν κουρὰν τὴν αὐτὴν ἀγωνίζων τὴν ὁποῖαν καὶ οἱ γεωργοὶ ἡμῶν διὰ τὸ θέρος. Ἄμα ἐτοιμασθὲν τὸ μαλλίον, πρέπει νὰ γίνωσι καὶ τὰ λοιπὰ μετὰ μεγίστης ταχύτητος, ἥτοι νὰ σταλῇ εἰς Μέλβουρν καὶ νὰ μετακομισθῇ εἰς Λονδίνον ὅπως πωληθῇ εἰς πρώτην ἀναζήτησιν. Ἡ ἀμνηχανία πῶς νὰ τραφῶσι τόσα ζῶα σεσωρευμένα εἰς τὸ αὐτὸ μέρος, ἀναγκάζει τοὺς ἰδιοκτῆτας νὰ μὴ διστάζωσιν ὡς πρὸς τὴν ἀμοιβὴν περισσοτέρων χειρῶν, καὶ, ἂν ὁ καλὸς καιρὸς φαίνεται στερεὸς, νὰ μὴ χάνωσι βραδύνοντες αὐτόν. Καὶ τῶνδ' οὖν πολλάκις αἱ θύελλαι ἐπέφεραν μετὰ τὴν κουρὰν καταστροφάς· ἐκεῖνοι μάλιστα, οἵτινες ἐβράδυναν ἐν καλοκαιρίᾳ, ἀπόλωσαν, πλῆ-

σιάζοντος τοῦ φθινοπώρου, χιλιάδας ἀρνίων φονευθέντων ὑπὸ τῆς τρομερᾶς χαλάζης τῆς Αὐστραλίας. Τὰ δὲ πρόβατα ἀπέθανον σωρηδὸν ἐντὸς τινῶν ἡμερῶν ἕνεκα τοῦ ψύχους καὶ τῶν βροχῶν δύο ἢ τριῶν μηνῶν. Ὅποια οἰκονομία ἐάν ποτε εὐρεθῇ ἀτμοκίνητος μηχανὴ πρὸς κουρὰν!

Ὁφείλω δὲ νὰ προσθέσω ὅτι τὸ κτῆμα τοῦτο τὸ διοικούμενον ἀπὸ τὸν Κ. Οὐσελλεῦ ἀνήκει εἰς τὸν γυναικάδελφόν του Κ. Κάλδουελ, κύριον ὄντα ἐτέρου, περιέχοντος πενήκοντα χιλιάδας προβάτων καὶ διοικούντα αὐτοπροσώπως αὐτό.

Τὰ μεγάλα ὄμωσ ταῦτα ἀποτελέσματα δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς μέσος ὅρος ἐτησίου κέρδους· διότι οὐ μόνον πρέπει νὰ ἔχη τις σιδηρὰν κρᾶσιν ἵνα ζῇ οὕτως ἐξόριστος καὶ ἐπιπλοῦς πάντοτε εἰς γῆν, νῦν μὲν καταφλεγόμενη ὑπὸ φλογερῶν ἀκτίνων, νῦν δὲ καταποντιζομένη ἐπὶ δύο μῆνας ὑπὸ βροχῶν, ἀλλ' ἀπαιτεῖται καὶ ψυχὴ ἰσχυρὰ ἵνα μὴ καταβάλλεται ἀπὸ τὰς συμπιπτούσας τρομερὰς συμφοράς. Πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν τρεῖς χιλιάδες ἀρνίων ἐκεραυνοβόληθησαν ὑπὸ σίφωνος χαλάζης. Τῷ 1861 δεκαπέντε χιλιάδες προβάτων ἀπέθανον ὑπὸ δίψης· τῷ 1863 τέσσαρες χιλιάδες καὶ ἡμίσεια καταποντισθησαν ὑπὸ πλημμύρας ἢ μεταβολῆ τοῦ καιροῦ εἶναι νόμος τῆς φύσεως ἐν Αὐστραλίᾳ. Πλησίον κτῆματος ἀμιάζοντος κατακλύζεται ἐν ἄλλο· μία ἐπαρχία καταστρέφεται ὑπὸ σίφωτος, εἰς ἄλλην χιλιάδες ἐκταρίων γῆς πρὸ μικροῦ χλοερῶν ζῴων, ὅστε ὁ χόρτος ἀνάπτει καὶ κατακαίει ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, εἰς τὴν ὁποῖαν περιφέρονται τὰ κτῆνη πεινῶντα καὶ ἀποθνήσκοντα. Μέγα μέρος τῆς Θούλης ἐξηράνθη πρὸ πέντε ἐτῶν κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, καὶ ὁ κύριος αὐτῆς ἠναγκάσθη ὅτι καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἠναγκάσθησαν νὰ κάμωσιν ἕνεκα τῶν αὐτῶν λόγων, ἥτοι νὰ προστρέξῃ εἰς τὴν ἐξῆς πρᾶξιν τὴν ὁποῖαν ὀνομάζουσι *Boiling-down*.

Ἐβάλει δηλαδὴ εἰς τὰς ἑξακοσίας χιλιάδας τῶν ἐκταρίων ἄτινα ἔρενον χλοερὰ 35,000 προβάτων, τὰς δὲ εἰκοσιν ἄλλας τὰς εἰσῆγαγε βαθμῆδον εἰς κάμινον πυρός. Τρεῖς παμμέγιστοι λέβητες ἐτοποθετήθησαν εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἐν τῷ διαστήματι τριῶν μηνῶν οἱ ποιμένες συνεσώρευον ἐντὸς αὐτῶν πρόβατα τὰ ὁποῖα μετέβαλλον εἰς φλόγας καὶ στέαρ. Καὶ ἦτο μὲν λυπηρὸν τὸ ἀποτέλεσμα τοσούτων ἀγῶνων, ἀλλὰ τί νὰ γίνῃ; ἀπητέτο θεραπεία τις εἰς τόσας συμφοράς· τὸ ἔτος δὲ τοῦτο 1879 τόνοι, ἀξίας 1,875,000 φράγκων, ἐξήχθησαν ἀπὸ τῆς Βικτωρίας. Αἱ δὲ τέσσαρες χιλιάδες τῶν βοῶν τοῦ ἡμετέρου οἰκοδεσπότη βόσκονται εἰς κτῆμα παρκαίμενον εἰς τὸ τῶν προβάτων.

Δὲν εἶναι ὅμως πλέον καιρὸς ν' ἀπαικισθῇ τις

ἐνταῦθα ἵνα κάμη, ὡς λέγομεν, κατὰστασιν ἄνευ λεπτοῦ. Τὰ τοιαῦτα θαύματα γίνονται εἰς τὰς ἀποικίας ἐντὸς τῶν πρώτων εἰκοσιν ἐτῶν, ἀλλὰ σήμερον παρήλθον καὶ τὰ τριάκοντα· σήμερον ἀπαιτοῦνται κεφάλαια, διότι ἂν τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ οἰκοδεσπότη ἡμῶν ἀπέβαινε δυστυχὲς, θὰ κατέβαλεν ἔτι 140,000 φράγκων. Τί δὲ θὰ ἐγένετο ἐάν ἐπρόκειτο περὶ ἐξαιρετικῶν κτημάτων, ὅπου εἰς μόνον ἰδιοκτῆτης, οἷος ὁ Κ. Κόλλενς, εἶχε 240,000 προβάτων ἢ ὡς τις ἕτερος 170,000;

Καὶ αὕτη μὲν ἡ ὕλική καταστάσις τῶν ποιμένων· ἐνταῦθα ὅμως παρκαποῦνται, καὶ πολὺ, διὰ τὴν γενομένην εἰς αὐτοὺς ἀντιπολίτευσιν ὑπὸ τῆς πολιτικῆς, ἥτις καταπολεμεῖ ἐν Μέλβουρν τὴν κοινωνικὴν αὐτῶν ἐπιβρόχην, διὰ νόμων ψηφιζόντων τὸν κατακερματισμὸν τῶν κτημάτων.

Ἐπιταὶ συλλογῆς.

N.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΪΣ

Τρεῖς πόλεις ἐρίζουσαι οἰκαιοποιοῦνται τὸν Ἄδαμαντιον Κοραῖ· ἡ γεννήσασα τὸν πατέρα αὐτοῦ Χίος, ἡ τέξασα αὐτὸν καὶ ἀναθρέψασα τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν Σμύρνη, καὶ ἡ τῶν Παρισίων πόλις, ὑποθάψασα καὶ ζωογονήσασα ἐπὶ 40 ἔτη τῆς εὐφύνης καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ του τὰ γενναῖα σπέρματα. Ἡ Χίος αὐτονομουμένη σχεδὸν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ δουλείᾳ ἐγέννησε καὶ γεννᾷ μέχρι τοῦδε μέγα πλῆθος ἀνδρῶν δραστηρίων, οἵτινες, ὀρμώμενοι ἐκ τῆς ἀνθοστεφούς ταύτης φωλαῆς καὶ καθ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου διασπειρόμενοι, δημιουργοῦσιν ἐν τῇ περιπλανήσει των περιουσίας ὑπερμεγέθεις, καὶ, εἴτε ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν γενέτειραν γῆν, εἴτε ξενοδοιοῦντες, διατρεοῦσι τὴν πρὸς αὐτὴν ἀφοσίωσιν ἀπαρμείωτον. Ἡ Σμύρνη, κορωνὴς ἄλλοτε τῆς Ἀσιατικῆς Ἰωνίας, ἀριστεύουσα ἐν μαθήσει καὶ ἐν ἐμπορίᾳ καὶ μετὰ τῆς δουλείας τῆς. Τὰ Παρίσια, ἐστὶν ἐκπληκτικὴ μεγάλων ἀνδρῶν, μεγάλων ἰδεῶν καὶ μεγάλων πραγμάτων, ἐστὶν ἀποπέμπουσα τότε καθὼς καὶ σήμερον φλογώδεις σπινθῆρας, φωτίζουσα ἐνταῦτ' αὐτὴ καὶ πυροπολοῦσα τὸν κόσμον, αἰσθανόμενον τότε τὴν καρδίαν του πάλλουσαν ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, περιεχούσῃ ἐν συνόψει τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σπάρτης καὶ τῆς Ῥώμης τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς καύσιαις.

Ὁ Κοραῖς ἐγεννήθη ἐν Σμύρνῃ τὴν 27 Ἀπριλίου 1742. Ἐν τῷ βίῳ του ἐξιστορεῖ μετ' εὐλαβείας τὸν δῆζον καὶ ὀρθὸν νοῦν τοῦ πατρὸς του Ἰωάννου Κοραῖ, Χίου, τὴν σπανίαν (κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον) παιδείαν τῆς μητρὸς του Θωμαΐδος, θυγατρὸς Ἀδαμαντίου Ῥυσίου, γνωστοῦ διδασκάλου τῆς ἐν Χίῳ Σχολῆς· αὐτὸς, τὴν μὲν κατὰ τῶν Δυτικῶν ἀποστροφῆν του εὐχαρίστησε δι' ἐμμέτρου τινὸς διατριβῆς *Λατίνων θρησκείας ἐλεγχος* ἐπιγραφόμενης, τὴν δὲ στέρησιν ἀρετῶν

τέκνων ἐπαρηγόρησε παιδεύσας τὰς θυγατέρας του, καὶ ἀφήσας διὰ διαθήκης τὴν βιβλιοθήκην του εἰς ὕποιον τῶν ἀπογόνων του ἐμελλε νὰ ἐξέλθῃ τοῦ ἐλληνικοῦ σχολείου διδασκόμενος καὶ ὅσα ἤξευρε καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ σχολείου διδάσκαλος. Τοῦ ἀθλοῦ τούτου ἡ ἀπόκτησις καὶ ἡ προθυμία τοῦ πατρὸς τοῦ Κοραῆ νὰ χορηγῇ πᾶν τὸ συντείνον εἰς ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ, μισθώσαντος καὶ Ῥαββίνον διδάσκαλον πρὸς μάθησιν τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσης, ἐχρησίμευσαν θαυμασίως εἰς τὴν πρώτην τοῦ παιδὸς ἠθικὴν καὶ νοητικὴν ἀνάπτυξιν. Κυρίως ὅμως, εὐτυχῆς τῆς νεανικῆς του ἡλικίας συνάντημα ἦτον ὁ ἐν τῷ ναύτικῳ τοῦ Ὀλλανδικοῦ προξενείου ἱερατεῦον Βερνάρδος Keun, τὸν ὁποῖον ὁ Κοραῆς διδάσκων τὴν σημερινὴν προφορὰν τῆς γλώσσης μας, ἀντεδιδάσκετο παρ' αὐτοῦ τὴν λατινίδα φωνὴν, συνεκοινωνεῖ τῆς βιβλιοθήκης του, τῶν περιπάτων του καὶ τῆς καθημερινῆς διατριβῆς, ἐμφοροῦμενος μεγάλων πλεονεκτημάτων, ὅσα χορηγεῖ σοφοῦ καὶ σεβασμίου ἀνδρὸς ἡ συνήθης συναναστροφῆ.

Ὁ πατὴρ του ἐστειλεν αὐτὸν εἰς Ἀμστελδὰμον λόγῳ ἐμπορίου. Ἐπὶ ἕξ ἔτη διατρίψας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, μεταξύ τοῦ Κερδῶου Ἑρμού καὶ τῶν Μουσῶν ταλαντευόμενος, συνεστήθη παρὰ τοῦ Βερνάρδου Keun εἰς ἄλλον ἐπίσης σοφὸν ἱερέα Ἀνδριανὸν Buurl, καὶ εἰς τὴν σύζυγόν του Καρολίαν, λογιανῆς καὶ συγγραφέα λογικῆς, τὴν ὁποίαν μετὰ πόθου ἐσπούδασεν ὁ Κοραῆς. Ἡ εἰς Σμύρνην ἐπάνοδος του ἐβύβησεν αὐτὸν εἰς μεταλλοχολίαν ὀλίγον τῆς παραπροσύνης (ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ) ἀπέχουσαν, διότι ἡ μὲν θεὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἦτο πρὸς αὐτὸν ἀφόρητος, τὸ δ' ἐμπορίον παρεξέτρεπεν αὐτὸν τῶν νοητικῶν του ἐργασιῶν. Μετὰ πολλὰς λοιπὸν δυσκολίας καὶ ἀντιλογίας πρὸς τὸν πατέρα του, ἐπιθυμοῦντα νὰ τὸν διατηρήσῃ εἰς τὸν ἐμπορικὸν βίον καὶ νὰ τὸν νυμφεύσῃ μὲ νεάνίδα εὐειδῆ καὶ βαθύπλουτον, ὑπῆγεν εἰς Μονπελλιὲ τῆς Γαλλίας, ὅπου ἐπὶ ἕξ ἔτη σπουδάζας τὴν ἱατρικὴν, ἀνηγορεύθη διδάκτωρ ἐν τῇ Ἱατρικῇ Σχολῇ. Ἡ ἀναγόρευσις αὕτη ἐγένε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του. Ὁ Κοραῆς μετ' ἀγαλλιᾶσεως καὶ ὑπερηφανείας διηγούμενος τὴν ἀναγόρευσιν ταύτην, καθ' ἣν ἀντηγωνίσθη γενναίως πρὸς τὰς ἐρωτήσεις τῶν καθηγητῶν του καὶ ἀνέδειξε τοῦ Ἱπποκράτους τὴν πρόωρον γνῶσιν πολλῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα οἱ νεώτεροι ὡς εὐρήματα νομίζουσιν, ἀπὸ μίαν μόνον ἐνθύμησιν καὶ θλίψιν βασανίζεται. Ἀφοῦ παρήκουσε τοὺς γονεῖς του καὶ δὲν διέμεινεν εἰς τὸ ἐμπόριον, ἐπεθύμει νὰ ζῶσιν οὗτοι διὰ νὰ τοὺς καταστήσῃ συγκοινωνοὺς τοῦ θριάμβου του καὶ νὰ τοὺς ἐξιλέωσῃ διὰ τὴν υἱικὴν του παρακοήν. «Ὀλ' ἡ συνέλευσις ἔμεινεν εὐχαριστημένη (λέγει πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην)· ἐγὼ μόνον δὲν εἶμαι

1 Μετὰ τοῦ ἐν Σμύρνη πρωτοψάλτου (Δημητρίου Λώτου) συνεδέετο ὁ Κοραῆς διὰ φιλίας στενωτάτης καὶ θερμῆς. Σ. Δ.

ἐντελῶς εὐτυχῆς. Τὸ γλυκύτερον, ἔλεγεν ὁ Ἐπαμινώνας (μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην), ἀφ' ὅσα μὲ συνέβησαν εἰς τὴν ζωὴν μου ἦτο, τὸ νὰ νικήσω τοὺς Λακεδαιμονίους, ζῶντος ἐτι τοῦ πατρὸς μου καὶ τῆς μητρὸς μου. Τὴν χάριν ταύτην μ' ἐστέρησεν ἡ Πρόνοια. Πολλὰ τοὺς ἐλύπησα καὶ τοὺς δῶν· καὶ ἴσως ὁ σημερινὸς μου θρίαμβος ἠθέλην ἐξαλείψει τὰ τραύματα τῆς καρδίας τῶν ἴσως ἠθέλε τοὺς πληροφορήσει, ὅτι δὲν εἶχον τοσοῦτον ἄδικον νὰ τοὺς παρακούσω.»

Μὴ παραξενεύεσθε διὰ τὴν παραβολὴν τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης πρὸς τὴν διδακτορικὴν ἀναγόρευσιν· διότι δὲν καταμετράται ἐν αὐτῷ τῶν δῶν ἔργων τὸ μέγεθος, ἀλλὰ τῆς ψυχικῆς ἐντυπώσεως ἢ δυνάμει. Ἡ ἀνθρώπινος καρδία οὕτως εἶναι ἐσχηματισμένη, ὥστε τὰ πλέον διάφορα συμβεβηκότα ἐπενεργοῦσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους μὲ ἴσην ἰσχύ· διὰ τοῦτο ὁ χωρικὸς αἰσθάνεται τὴν αὐτὴν δραστηριότητα ἐπιθυμίας διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τεμάχιον γῆς, ὅσιν ὁ Ἀλέξανδρος διὰ νὰ κατακτήσῃ βασιλείον.

Δὲν εἶναι ἀξιωματικὸν ὅτι ἡ αὐτὴ εὐσέβεια τοῦ πρὸς τοὺς γονεῖς αἰσθητικῶς ἀνευρίσκεται εἰς δῶν ἄνδρας ἀπέχοντας ἀλλήλων κατὰ δισχίλια ἔτη, διαφέροντας κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα καὶ τὰ ἔθνη, ἀλλὰ τέκνα τῆς αὐτῆς ἐλληνικῆς γῆς! Ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς στοργὴ καὶ εὐγνωμοσύνη, δραστηρίων ὅλων τῶν κοινωνικῶν ἀρετῶν, πρέπει βεβαίως νὰ κατέχῃ τὴν πρώτην θέσιν εἰς πᾶσαν ἐλληνικὴν καρδίαν.

Ἐκ Μονπελλιὲ ἀποδημήσας ἔτρεξεν εἰς εὐρεσιν εὐρυτέρου κέντρου διανοητικοῦ καὶ ἔφθασεν εἰς Παρισίους τὴν 24 Μαΐου 1788, δηλ. κατὰ τὸ τεσσαρκακοστὸν ἔκτον τῆς ἡλικίας του καὶ τὴν παρμονὴν τῆς ἐκρήξεως τῆς πρώτης ἐπαναστάσεως. Αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος τῆς Μεταβολῆς ταύτης γενόμενος, ἐξιστορεῖ ἀφελῶς τὰ συμβεβηκότα διὰ τῶν ἐπιστολῶν του πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην, εὐλογῶν τὰ μεγαλουργήματα καὶ καταρῶμενος τὰς παραφορὰς τῆς ἐλευθερίας, κόρης σεμνῆς κατ' ἀρχάς, ἐκβακχευθείσης ὕστερον εἰς μαινάδα μεθυσκομένην καὶ αἱματοφόρον.

Τὴν πρὸς τὸ ἐμπόριον ἀφυῆαν του μόνος ἐστιγμάτισεν ἐν τινὶ ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην. Δὲν ἔχομεν ὅμως ἄλλα διδόμενα νὰ τὸν κρίνωμεν ὡς ἐμπορον, παρὰ τὴν ἰδίαν του ὁμολογίαν καὶ τὸ ῥητὸν ἐπὶ τῆς ἐμπορικῆς του σφραγίδος ἐγκεχαραγμένον· «Βίον πορίζου πάντοθεν πλὴν ἐκ κακῶν.»

Ὁ φιλολογικὸς βίος τοῦ Κοραῆ ἤρξατο ἐν Μονπελλιὲ, ὅπου μετέφρασε διάφορα ἱατρικῆς συγγράμματα, καὶ συνεκοινωνήσας μετὰ τῶν καθηγητῶν του καὶ ἄλλων λογίων, καὶ μάλιστα μετὰ τοῦ ἐνδόξου Σαπτάλ· ἀλλὰ τὰ σπουδαιότερα τῶν ἔργων του ἤρξαντο καὶ ἐτελείωσαν ἐν Παρισίοις.

Ὁ Ναπολέων ὑπατεῦον ἐπεθύμησε τὴν μετάφρασιν τῆς γεωγραφίας τοῦ Στράβωνος· ὁ Chap-

tal, ὑπουργὸς τῆς ὑπατείας, ἐπρότεινεν ὡς μεταφραστὰς τὸν La Porte du Theil, τὸν γεωγράφον Gosselin καὶ τὸν Κοραῆ, διορίσας καὶ τρισχιλίων φράγκων ἐτήσιον μισθόν. Ἀφοῦ ὁ πρῶτος τόμος τῆς μεταφράσεως προσνήχθη τῷ Ναπολέοντι κατὰ τὸ 1805, ἐφιλοδώρησεν ἕκαστον τῶν μεταφραστῶν ἄλλων δισχιλίων φράγκων ἰσόβιον σύνταξιν, τὴν ὁποίαν καὶ οἱ τρεῖς ἀπεδέχθησαν εὐγνωμόνως, ἀφοῦ ὅμως ἀφιλοκερδῶς παρητήθησαν τοῦ ἐτήσιου τῶν τρισχιλίων φράγκων μισθοῦ.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ναπολέοντος ἐγένετο πρότασις εἰς τὸν Κλαυῖρον καὶ εἰς τὸν Κοραῆ ν' ἀναδειχθῶσι βιβλιοκρίται μὲ δαψιλῆ μισθόν· ἀλλ' ἀμφοτέροι ἀπέκρουσαν φρίσσοντες τὴν πρότασιν, μ' ὅλον ὅτι ἡ λογοκρισία τῶν, μέλλουσα νὰ περιορισθῇ ἐπὶ λατινικῶν καὶ ἐλληνικῶν βιβλίων τὴν ἐκδοσιν, ἠθέλην εἶναι ἀβλαβὴς καὶ ἀθῶα ἀργομισθία, διότι πῶτος Γάλλος ἠθέλε ποτὲ ὀμιλῆσαι ἐλληνιστὶ ἢ λατινιστὶ περὶ πολιτικῆς εἰς τοὺς συμπολίτας του;

Εἰς τοὺς ἐρωτῶντας διατὶ δὲν ἐψηφίσθη μέλος τῆς Ἀκαδημίας, ἀποκρίνεται ὁ Κοραῆς ὅτι πρὸς ἐπιτυχίαν τοιοῦτου σκοποῦ δῶν διατυπώσεις προηγοῦνται· Ἀοῦ Τὸ νὰ ζητήσῃ τις ἀπὸ τὸν Πρόεδρον τῆς Ἀκαδημίας τὴν εἰς τὸν κατάλογον τῶν ὑποψηφίων καταγραφὴν του· Βοῦ Τὸ νὰ ἐπικαλεσθῇ ἐκάστου Ἀκαδημαϊκοῦ τὴν ψῆφον δι' αὐτοπροσώπου ἐπισκέψεως. Τὴν πρώτην ἐξεπλήρωσεν ὡς ἄψογον· εἰς τὴν δευτέραν, περιέχουσαν φορτικὴν ψηφοθηρίαν ὑποχρέωσιν, ἠρνήθη νὰ ὑποβληθῇ ὡς ἀνοξίαν ἐλευθέρου ἀνδρὸς, καίτοι δραστηρίως ἐπιθυμῶν τὴν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἀκαδημαϊκῶν κατὰταξίν του.

Τὰ τρία ταῦτα τῆς ζωῆς του συμβεβηκότα συνάπτω εἰς ἓν, διὰ νὰ καταστήσω καταφανῆ τὸ ὀλιγαρκὲς καὶ τὸ ἀνεξάρτητον τοῦ ἀνδρὸς.

Δὲν ἀποδέχομαι ὡς δικαίαν τὴν ἀποστροφὴν τοῦ Κοραῆ τοῦ νὰ πλησιάσῃ πᾶσαν ἐξουσίαν, θεωρῶν αὐτὴν ὡς ἐταίραν ἀξίαν νὰ διαφθείρῃ καὶ τῶν σεμνοτέρων τὰ ἔθνη. Νομίζω μάλιστα ὅτι ὁ ἀληθὴς λόγιος ὀφείλει νὰ μὴ δυσπιστῇ κατὰ τῆς ἰδίας του ἀρετῆς, συγκοινωνῶν παρρησιαστικῶς καὶ ἀπόβως μετὰ τῶν ἰσχυρῶν, ἀπ' ἴσων συνομιλῶν καὶ ὡς πολίτης ἐλεύθερος γνωμοδοτῶν περὶ ὅλων τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων.

Κατὰ τὸ 1814 οἱ καθηγηταὶ τοῦ Collège de France ὁμοψήφως ἐπρότεινον αὐτῷ τὴν καθέδραν τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας. Ὁ ἀγαθὸς Boissonade ἐπρότεινεν ἐπίσης κατὰ τὸ 1816 εἰς τὸν Κοραῆ θέσιν χηρεύουσαν ἐν τῇ τρίτῃ τάξει τοῦ Institut, ὑποσχόμενος δόλοψφον τὴν ἀναγόρευσιν του. «Les visites qui sont passées en usage vous effrayent-elles? N'en faites pas», τῷ ἔγραψεν. Εἰς τὰς προτάσεις ταύτας ἀντέταπτεν εὐπρεπῆ, ἄστομφον καὶ εὐφημον ἀποποίησιν.

Ὁ Κοραῆς ἔζησε πένης καὶ μάλις περὶ τὸ πεν-

τακοστὸν τῆς ἡλικίας ἔμεινεν ἄφροντις· ὡς λέγει τῆς περὶ ἀλιγίων ἐπαύτου φροντίδος· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα αὐταρκῶν εἰς τὰ ἐνόντα, ἐπρόκρινεν, ὁσάκις ἐστερεῖτο προσωρινῶς χρημάτων, νὰ ἐνεχυριάζῃ τὰ βιβλία του, παρὰ νὰ δέχεται βοθητήματα, αὐθορμήτως παρὰ φιλοκάλων Χίων προσφερόμενα.

Ποίαν ἀνάγκην εἶχε τοῦ πλοῦτου, ἀφοῦ ὁ πολιτισμὸς δὲν ἐξεθῆλυσε τὰς ὀλιγαρκεῖς ἐξεις του καὶ δὲν κατέστησεν, ὡς συμβαίνει εἰς πολλοὺς, τὸ ἀβροδίατον ὡς ἀνάγκην σύμφυτον μὲ τοῦ ἀνθρώπου τὴν ὑπαρξίν; Ἐμεινεν αὐτάρκης, σεμνόβιος καὶ στωϊκὸς μεταξὺ τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν γοητευμάτων τοῦ παρισινοῦ βίου, ἐποφθαλμιῶν πρὸς μόνον σκοπὸν τὸν φωτισμὸν τοῦ γένους, τὴν νοητικὴν καὶ ἠθικὴν του ἀνόρθωσιν, ἣτις ἠθέλην ἔχει ὡς ἀφευκτον ἀποτέλεσμα τὴν διάρρηξιν τῶν δεσμῶν του, ὅχι κατὰ τὸ 1820 ἔτος, τὸ ὁποῖον ἐθεώρει παράκαιρον, ἀλλὰ περὶ τὰ μέσα τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος.

Ἐτίμα τὸν ἐγγαμον βίον ὡς βάσιν τῆς οἰογενείας, πρεσβεῦον ὡς βούλημα καὶ δόγμα τῆς φύσεως, ὅτι ὀφείλει ἕκαστος νὰ μεταδώσῃ εἰς τὰ τέκνα του τὴν λαμπάδα τῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν παρὰ τοῦ πατρὸς παρέλαθεν· ἀλλ' ἔμεινεν ἄγαμος, ἀστείως λέγων περὶ ἐκυτοῦ, ὅτι μήτ' ὁ ἐλέφας ἐν τῇ δουλείᾳ, μήτ' ὁ Κοραῆς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ στέργει νὰ τεκνοποιήσῃ.

Ἀπὸ τόπου ἐλευθέρου καὶ μεμακρυσμένου τῆς δούλης ἢ ἀγωνιώσης Ἑλλάδος κηρύξας πόλεμον κατὰ τῆς τυραννίας καὶ τῶν πολυειδῶν προλήψεων, δὲν ἐξετέθη εἰς διωγμοὺς καὶ εἰς κινδύνους· καὶ αὕτη ἡ ὕβρις καὶ ἡ συκοφαντία κατ' αὐτοῦ ἐνίοτε ἐκτοξεύομεναι ἐπιπτον ἀνίσχυροι πρὸ τῶν ποδῶν του· διότι αἱ γενναῖαι καὶ αἱ καινοτόμοι ἰδέαι του ἐσπείροντο εἰς γῆν πρὸ πολλοῦ ἀροτριασθεῖσαν ἀπὸ τὰ παθήματα τῆς δουλείας, ἀπὸ τοῦ ἐμπορίου τὴν ἀνάπτυξιν, ἀπὸ τὴν ἐγκρατῆσιν σχολείων παρὰ τῶν ἀπάνταχού ἐγκρίτων τοῦ ἔθνους καὶ ἀπὸ τὴν εὐφυτον παρ' ἡμῖν ἀγάπην τῆς μαθήσεως. Ὁ βίος του κατὰ τοῦτο ἦτον ἄλυπος, ἀπληλαγμένος ἀπὸ τοὺς βασιμισμοὺς τῶν περισσοτέρων κηρύκων τῆς ἀληθείας ἢ τῶν ὑπερκασιγμένων τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν, πατιζομένων, συνήθως, τὸ κόνειον τοῦ θανάτου, τῆς ὕβρεως ἢ τῆς συγχρόνου ἀχαριστίας.

Τὰς ἀργὰς φιλολογικῆς ἐργασίας ὥρας ἐδαπᾶνα ὁ Κοραῆς ἀλληλογραφῶν μετὰ πολλῶν τῆς Εὐρώπης φιλόλογων· ἀλλ' ἔγραψε καὶ πρὸς ὁμογενεῖς, ἔγραψε πρὸς πόλεις, ἔγραψε πρὸς κυβερνήσεις καὶ πρὸς δλοκλήρους τάξεις πολιτῶν, λυπούμενος διότι αἱ ἀσχολίαι του, ἀνακυκλούμεναι καθ' ἡμέραν ὡς κύματα θαλάσσης καὶ φοβερίζουσαι τὰ τὸν πνίξωσι, δὲν τῷ ἐσυγχώρουν ν' ἀποκριθῇ εἰς ὅλους. Τὸ πάρεργον τοῦτο τῶν ἐνασχολήσεών του διεσώθη εὐτυχῶς τὸ πλε-

στον και αι επιστολαί του πολλά και ποικίλαι, αποκαλύπτουσαι ατημελήτως και ευτραπέλως πολλάκις τας φιλολογικὰς και πολιτικὰς του ανδρός γνώμας, η διοχετεύουσαι εις φιλικὰς καρδίας ὄλως ανυπόκριτον και καθαράν την καρδίαν του, εἶναι πολύτιμον κειμήλιον πρὸς κατανόησιν και εκτίμησιν του χαρακτηρός του. Ἐντὸς τῶν επιστολῶν τούτων αναλαμβάνει ὁ πατριωτισμὸς του, πολλάκις ζηλοτύπου ἔρωτος μορφήν προσλαμβάνων. Πολλαχού ὁμολογεῖ ὅτι ὁ φόβος του, μήπως πολιτισθῶσιν οἱ Τούρκοι πρὶν ἢ αναθάλη ὁ ἐξευγενισμὸς τῆς Ἑλλάδος, δὲν τὸν αφήνει νὰ κοιμηθῆ ἡσυχον ὅτι ὁ ανταγωνισμὸς τῶν δύο τούτων φυλῶν και ἡ ὑπόνοια τῆς ὑπερτερήσεως τῶν Ὀθωμανῶν, ἀνηλεῶς τὸν βασανίζει. Ὅποιους παλμούς καρδίας ἤθελεν αἰσθανθῆ σήμερον, ὅτε αἱ ἀναμφισβήτητοι τῶν γειτόνων μας πρόοδοι πρέπαι νὰ ἐμπνέωσιν εἰς ἡμᾶς ἀγρύπνους και τηξιμελεῖς ζηλοτυπίας!

Ἀκούων ἄλλοτε ὁ Κοραῆς ὅτι οἱ Ἀγγλοὶ βοήθουσι δαψιλῶς τοῦ γένους τὴν παιδείαν και ὅτι προτίθενται νὰ συστήσωσι τυπογραφίαν ἐν Ἀθήναις, θορυβεῖται ἀπὸ βικίαν ἀγανάκτησιν, διατὶ νὰ μὴ ἤμεθα ἄξιοι ἀφ' ἑαυτῶν νὰ βοηθώμεθα και νὰ προσδεύωμεν εἰς τὸν πολιτισμὸν, και κακίζει τοὺς Χίους, διότι ἀλλοθενεῖς τοὺς προλαμβάνουσιν εἰς τὸ στάδιον τῶν πρὸς τοὺς Ἑλληνας εὐεργεσιῶν.

Ὅποια αἰσθήματα θορυβώδη ἀνήγειρον εἰς τὴν καρδίαν του ἡ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐκρηξίς! Τὸ ἐπιχείρημα ἦτο τόσον μέγα και ἀνίσον, ὥστε ὁ Κοραῆς, δραστηρίως προετοιμάσας και ὠθήσας τὸ ἔθνος εἰς τοῦτο, ἐξεπλάγη, και τὴν συνείδησιν συνεταράττετο, φοβούμενος μήπως συνήργησε διὰ τῶν συγγραφῶν και τῶν διδασκῶν του εἰς τὴν ἐξανδραπέδισιν τοῦ ἔθνους. Δυσπιστῶν κατὰ τῶν συγχρόνων του, ἐφρόνει ὅτι μόλις κατὰ τὸ μέσον τῆς δεκάτης ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος ἦτο δυνατὸν ν' ἀναπετασθῆ ἡ πρὸ τεσσάρων αἰώνων κεκρυμμένη ἱερὰ σημαία. Ἀλλ' εἰς τὴν γενικὴν συνεισφορὰν, τὴν προπαρασκευάζουσαν τὰς ἐπαναστάσεις, αἱ μὲν εἰσφέρουσιν ὀσολὸν, οἱ δὲ τάλαντον, ἀλλὰ μήτε ἡ ἐπιστήμη μήτ' ὁ πατριωτισμὸς ἠμποροῦσιν ἀκριβῶς νὰ ὀρίσωσι τῶν ἠφαιστείων και τῶν ἐπαναστάσεων τὰς ἐκρήξεις. Μόνος ὁ δάκτυλος τοῦ Θεοῦ δύναται νὰ καταδείξῃ τὴν ὑπερτάτην ταύτην ὥραν.

Ἡ συνέργεια τοῦ Κοραῆ εἰς τὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἀνευρίσκειται ὅλη εἰς τὰς συγγραφὰς του. Οὐδέποτε κατελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τὰς σωματικὰς του ἀσθενείας και διότι ἐνόμιζεν ὅτι γίνεται χρησιμώτερος μακρόθεν, ὑπὲρ αὐτῆς ἀνευδότης ἠγωνίζετο παλαιῶν κατὰ τοῦ θανάτου ἀπειλοῦντος τὸ σῶμά του, ἔχων τεταμέναις ὅλας του τὰς δυνάμεις πρὸς τὴν πατρίδα, γράφων, προτρέπων, ἐλέγχων και ἐπιφωνῶν μεφωγὴν ἀκουομένην μεταξὺ τῆς κλαγγῆς τῶν ὄπλων

και τῶν οἰμωγῶν ὀλλόντων και ὀλλυμένων, Θαρσεῖτε, Θαρσεῖτε!

Κατὰ τὸ ὀγδοηκοστὸν πέμπτον τῆς ἡλικίας του ἐφιλοπόνει εἰσέτι, ὅτε τὸ ἄτονον σῶμά του περὸν ἐκ τοῦ θρονίου ἐπληρώθη καιρίως, και ἀπέθανεν ὁ Κοραῆς θάνατον ἐπώδυνον, ἀλλὰ μὲ ψυχὴν γαληνῶσαν, μὲ συνείδησιν ἀκύμαντον, βλέπων περὶ τὴν κλίνην του περιπτωμέναις ὄλας τὰς γλυκειὰς τῆς πατρίδος ἀναμνήσεις, διορῶν εὐδαιμονέστερον τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος και κοιμηθεὶς τὸν ἄφοβον ὕπνον τοῦ δικαίου, διότι τὰ δεσμὰ τοῦ βίου διερρήγνυντο και ἀπίπτετο πρὸς ἄλλην ζωὴν ἀλυποτέραν και αἰώνιον.¹

* *

Ὁ Κοραῆς ἔλθων κατὰ τὴν δευτέραν πεντηκονταετηρίδα τοῦ 10' αἰῶνος εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐμιμήθη τῶν Γάλλων φιλοσόφων τοῦ αἰῶνος τούτου τὴν εὐκρίνειαν, τὴν γενικότητα και τὴν παντοίαν τῶν πραγμάτων ἔρευναν, γεννήσας ὀλίγας ἰδέας ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ γενόμενος ὄργανον δραστήριον διαδόσεως ἰδεῶν εἰς τὸ ἔθνος του, ἐγγίζων μίαν πρὸς μίαν ὅλας τὰς χορδὰς τῆς πολυφθόγγου λύρας τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς, διὰ νὰ ἐξαγάγῃ ἤχους ἐλευθερίας και πολιτισμοῦ, διὰ νὰ ἐξυπνήσῃ, διὰ τῆς ἠχηρᾶς ταύτης ἀρμονίας, ὅλας τὰς αἰσθήσεις και ὅλας τὰς ἀντιλήψεις τοῦ ἑλληνικοῦ γένους! Τί ἄλλο χρέος ἔχει νὰ ἐκπληρώσῃ ὁ φιλόσοφος και ὁ ἐπιστήμων, παρὰ νὰ διδάξῃ και νὰ ὀδηγήσῃ τὸ ἔθνος του, παρὰ νὰ ριζώσῃ πεποιοθήσεις και ἀρχὰς, κατὰ τὰς ὁποίας ὀφείλει τοῦτο νὰ ἐνεργῇ και νὰ πράττῃ, παρὰ νὰ ἐμφυσῆσῃ τὸν θεῖον ἐκείνον ὑπὲρ πατρίδος και ὑπὲρ τοῦ καλοῦ ἐθνουσιασμὸν, χωρὶς τοῦ ὀποίου ἡ ἐπιστήμη οὐδὲν ἀνευρίσκει χρῆσιμον, ἡ ποίησις μεταβάλλεται εἰς ἄψυχον στιχουργίαν, ἡ τέχνη μεταπίπτει εἰς βύναυσον χειρωναξίαν, ἡ δὲ πολιτικὴ οὐδὲν ἐπιδιώκει ὕγιες και γενναῖον χωρὶς τοῦ ὀποίου ἡ ψυχὴ τῶν λαῶν ναρκουται ἐν τῇ ἀπαθείᾳ, ἀφοῦ πρότερον καταβλήθη ὁ νοῦς των ὑπὸ τῆς ἀδρανεῖας!

Αἱ φιλολογικαὶ τοῦ Κοραῆ ἐργασίαι περιστρέφονται κυρίως εἰς μεταφράσεις και ἐκδόσεις συγγραφέων. Τῶν μεταφράσεων τούτων και τῶν ἐκδόσεων προέταξε προλεγόμενα και συνώδευσε

1. Τὸ σῶμα τοῦ Κοραῆ, συνοδευόμενον εὐλαβῶς ἀφ' ὀλοῦς τοῦς ἐν Παρισίαις παρεπιδημοῦντας Ἑλληνας, ἐνεταφιάσθη τὴν 10 Ἀπριλίου 1833 εἰς τὸ πολυάνδρον τοῦ mont Parnasse, ἀφοῦ προηγουμένως ἐν τῷ ναδίῳ τῆς Ῥωσσιακῆς πρεσβείας ἐψάλλῃ ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία. Ἐν τῷ ναδίῳ τούτῳ και ἐν τῷ πολυανδρῳ ἐξεφωνήθησαν λόγοι ἐπιτάφιοι. Μικρὸν δὲ μνημεῖον ἀνηγέρθη ἐπιτόμβιον, φέρων τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν

Ἀδαμκνιος Κοραῆς
Χιος
Ἵπο ξενὴν μὲν
Ἰσα δὲ τῆ Ἑλλάδι
Πεφιλημένην γῆν
Τῶν Παρισίων
Κεῖμαι.

ταύτας μὲ σχόλια, διασπείρας ἐντὸς τῶν προσθέτων τούτων συγγραφῶν τὰς ποικίλας και ἀναμορφωτικὰς γνώμας του περὶ ἑλληνικῆς παιδείας, τὰς διορθώσεις και ἐκκαθαρίσεις τῶν ἑλληνικῶν κειμένων.

Παρέργως ἐξέδωκε διατριβάς τινὰς pamphlets ἐπὶ πολιτικῶν πραγμάτων συνήθως περιστρεφόμενας, ἐπιστολάς περιέργους. Τὰ ἄτακτα, περιέχοντα ὕλην λεξικογραφίας ἀξιόλογον, και ἐν ταύτῳ διδασκαλίαν σπουδῆς τῆς γλώσσης.

Τὰς περισσοτέρας τῶν κρίσεων και γλωσσῶν του κατεχώρισεν ἰδίως εἰς τὰ προλεγόμενα τῶν βίων τοῦ Πλουτάρχου, τὸν ὀποῖον εὐστόχως ἐξελέξατο, ὡς τὸν πολυμαθέστερον και πολιτικώτερον τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων διότι, ἔλθων ἀφοῦ ἡ Ἑλλὰς ἀπνηυδημένη ὑπέκυψεν εἰς τὴν μεγαλοπράγμονα Ῥώμην, ἐδιηγήθη τὰς πράξεις τῆς, ἐζωγράφησε τοὺς ἄνδρας τῆς, παραβάλλων πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, και συνέλεξεν εὐλαβῶς τὰς φιλοσοφικὰς και τὰς πολιτικὰς δοξασίας, τὰς αἰρέσεις και τὰ δόγματα αὐτῆς.

Κυρίως ὁ Κοραῆς ἀνήκει εἰς τὴν σεμνὴν οἰογένειαν τῶν κριτικῶν φιλολόγων, οἵτινες, ἀπὸ τοὺς πρώτους συλλέκτας τῶν ὀμηρικῶν ἐπῶν ἐπὶ Πεισιστράτου μέχρι τοῦ συγχρόνου μας Βεκίου, δὲν ἀπῆυδησαν ἐγκύπτοντες εὐσεβῶς εἰς τὰ κείμενα τῶν ἑλλήνων συγγραφέων, ἀναζητοῦντες τὴν ἐννοίαν των, διορθοῦντες ἡ εἰκάζοντες τὰς ἐσφαλμένας γραφὰς και διασώζοντες τὰ κειμήλια τῆς ἑλληνικῆς εὐφυΐας, πρὸς ὀφέλειαν και δόξαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Τὸ μέγα ἔργον τοῦ Κοραῆ εἶναι ἡ ἐπὶ τὴν μόρφωσιν τῆς γλώσσης γενναία συνδρομὴ του.

Ἡ διακόσμησις τοῦ νοῦς τῶν παιδῶν τῆς Ἑλλάδος δὲν ἀπετέλει τὴν μόνην τοῦ Κοραῆ μερίμναν ἄλλ' ἡ ἠθικὴ διάπλασις, ἡ ἐμφύτευσις εἰς τὰς καρδίας τῆς νεολαίας τῶν ἀνδῶν νόμων τῆς ἠθικῆς ἐθεωρεῖτο παρ' αὐτοῦ πρᾶγμα περισπούδαστον. Τὰ σχολεῖα, τὰ γυμνάσια και τὰ πανεπιστήμια, αἱ περιοδικαὶ και μόνιμοι συγγραφαὶ δίδουσιν εἰς τὴν κοινωνίαν μας νοητικὴν τροφήν ὑπάρχουν τὰ νομοθετικὰ σώματα και ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία νομοθετοῦντα και ἐπιμελούμενα τοῦ ὀποχρεωτικοῦ νόμου τὴν ἐκτέλεσιν ἄλλὰ ποῖος σήμερον ἐν τῇ κοινωνίᾳ μας δημιουργεῖ και διαλαλεῖ τοῦ ἠθικοῦ νόμου τὰς διατάξεις; Αἱ διατάξεις αὐταὶ δὲν ἐκτυποῦνται διὰ μόνης τῆς ὀλιγοχρονίου και ἐπαγγελματικῆς διδασκαλίας τῆς ἠθικῆς; ἄλλ' ἀνάγκη νὰ ἐγκολάπτωνται εἰς τὰς ψυχὰς διὰ τῆς ἱεραῆς πίστεως, διὰ τῶν καλῶν παραδειγμάτων τῶν γονέων και τῶν καθηγητῶν, διὰ τῆς ἠθοποιῶς ἐνεργείας τῆς Κυβερνήσεως και διὰ τῆς διδασκαλίας, ἧτις καθ' ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς ἐκπαιδεύσεως, καθ' ὅλα τὰ διδασκόμενα μαθήματα ὀφείλει νὰ καλλιεργῇ τὴν καρδίαν, κατευθύνουσα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὡς πρὸς ἀναγκάσιον ἐπιμήθιον ὅλας τὰς

προσπαθείας τῆς. Ἡ μάθησις χωριζομένη τῆς ἠθικῆς καθιστᾷ πολλάκις τὸν ἄνθρωπον δεξιώτερον πρὸς τὴν κακίαν.

Τὴν θεμελιώδη ταύτην ἰδέαν πάσης ἐκπαιδεύσεως σήμερον δυστυχῶς ὀλιγοφρομένην, ὁ Κοραῆς ὑπὸ μυρίας μορφὰς ἀνέπτυξεν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς του και ἐν τοῖς Αὐτοσχεδίοις του στοχασμοῖς, ἀποχωρίζων τὴν καλλιεργεῖαν τοῦ νοῦς τῆς καλλιεργείας τοῦ στήθους και τῆς καρδίας και τὴν τελευταίαν μάλιστα συνιστῶν.

Εὐθύς μετὰ τὴν ἐκρηξιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐξέδωκε τὰ πολιτικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, τὸ πολιτικώτερον τῶν συγγραμμάτων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἐντὸς τοῦ ὀποίου περιγράφονται τὰ γνωστὰ πολιτεύματα και περιέχονται γνώμαι και κρίσεις περὶ τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων μὲ ἰσχυρῶν και περικαλλῆ λακωνισμῶν περιβεβλημένα, και θαυμαζόμενα μέχρι τοῦδε διὰ τὴν προφητικὴν σχεδὸν ἀξίαν των. Παρὰ τὴν συγγραφὴν ταύτην ἐξέδωκε και ἄλλας τινὰς διατριβάς ἐφημέρους, αἱ ὀποῖαι ἀνάγονται εἰς τῶν πολιτικῶν συγγραφῶν τὸν κύκλον. Ὅφειλομεν νὰ μὴ παραλείψωμεν ὅτι ὀλίγοι συγγραφαὶ του, αἱ πλέον μεμακρυσμένα τῆς κυρίως πολιτικῆς, ἐπενήργουν ὡς πρὸς τὸν γενικὸν πολιτικὸν σκοπὸν τὸν ὀποῖον προέθετο, τὴν ἐξύπνισιν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, και τούτῳ τῷ λόγῳ μετέχουσι πολιτικοῦ χρωματισμοῦ.

Ἐπὶ τῶν κυρίως πολιτικῶν συγγραφῶν βασιλεύει γλυκεῖα φιλανθρωπία, παντοῦ ἐπιχειρεῖ τὴν ἀδιάλυτον σύζευξιν τῆς πολιτικῆς μετὰ τὴν ἠθικὴν, παντοῦ προσπαθεῖ νὰ συγκροσῇ τὴν ἐλευθερίαν μετὰ τὴν τάξιν, ἀποτροπιαζόμενος τὴν ἀναρχίαν και τὰς αἱματηρὰς τῆς ἀντεκδικήσεως, εἴτε πιπτούσας ἀπὸ τὴν ὀργίλον χεῖρα ἀπολύτου δεσπότη, εἴτε διαπραττομένας ἀπὸ ὄχλον μανιωδῶς πρὸς τὸ κακὸν οἰστροληατούμενον.

Ὁ ἰδιωτικὸς τοῦ Κοραῆ βίος, ἐντὸς τοῦ ταμείου του περιοριζόμενος, ἐπενήργησεν ἰσχυρῶς εἰς τῶν πολιτικῶν του γλωσσῶν τὸν σχηματισμὸν. Ὅλ' οἱ κατὰ καιροὺς φοιτήσαντες εἰς τὰ Παρίσια εὐρον αὐτὸν ἀπομονοῦμενον ἐντὸς τοῦ ταμείου του, συζῶντα κυρίως μετὰ τοὺς ἐνδοξοτέρους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἄνδρας, ἡ ἀναμυρικόζοντα τὰς προσφιλεῖς του ἐνθυμήσεις τῆς πρώτης Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ὀπλισμένους μετὰ δξυτάτην δυσπιστίαν κατὰ πάσης ἀρχῆς και κατὰ πάσης ἐξουσίας. Κατὰ τὸ 1830 ἀνεγίνωσκε μίαν μόνην ἐφημερίδα, τὴν Tribune, τὴν δημοκρατικώτεραν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀποθανοῦσαν ἀφοῦ ὑπέστη ἐξήκοντα περίπου δικαστικὰς καταδίωξεις και καταδίκες.

Τῆς φιλερῆμου ταύτης και δυσπίστου διαθέσεως αὐξηθείσης περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του, ἐπιλαμβανόμενοι τινες κόλακες ἐξήτουν νὰ παρασύρωσι τὸν ἀγαθὸν τοῦτον πολίτην εἰς ἰδέας ἀποκλειστικὰς, εἰς ἀδίκους ἀγανακτήσεις κατὰ

τοῦ πικρῆλόντος καὶ εἰς διχοτομήσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐχρησίμευαν πρὸς τὴν κοινὴν τοῦ ἔθνους δόμονοιαν τὴν ὁποῖαν διακαῶς ἐπεθύμει. Μὴ ξενίζεσθε, διότι ἐπρόφρα τὴν λέξιν κολακείαν, διαλεγόμενος περὶ Κοραῆ, ἐχθροῦ ἀσπόνδου πάσης θεραπείας, ἀλλ' ὁ Κοραῆς κατέστη διὰ τῶν ἀκαμάτων ἐργασιῶν του καὶ τῆς νοητικῆς ὑπεροχῆς ἀληθῆς ἐξουσία.

Ποῖος ἀγνοεῖ π. χ. ὅτι τινὲς τῶν περικυκλούντων αὐτὸν ἤθελον νὰ τὸν σύρωσιν εἰς ἀποκλειστικὴν ὑπὲρ τῶν Χίων ἀγάπην, κολακεύοντες τὴν κρυφὴν ταύτην ὑπὲρ τῶν συντοπιτῶν ἀσθένειαν τῆς καρδίας του, ἐν ᾧ τὸ λογικὸν του ἀπέκρουε τοιαύτην μικροπρεπῆ ἰδέαν καὶ ἐπεθύμει πατρίδα ὅσον ἐνεστί γενικὴν καὶ εὐρεῖαν; Τοῦ λογικοῦ του τὸν κανόνα διεμήνευσεν εὐκρινέστατα διὰ τῆς διακρίσεως μεταξὺ πατρίδος καὶ τόπου τῆς γεννήσεως. Ἄς ἀποδώσωμεν δικαιοσύνην εἰς τοὺς ἀληθεῖς σοφοὺς τῆς Ἑλλάδος, ὅτι οὐδέποτε ἠθέλησαν νὰ σμικρύνωσι τὸ ἔθνος καὶ δικαίως, ὅχι μόνον διότι ὀφείλομεν νὰ ὁμονοῶμεν κρατυνόμενοι ἐντὸς τῶν μικρῶν τούτων ὄριων, ἀλλὰ διότι καὶ αὐτὴ ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ, ἡ μεγάλη πατρίς ἐκάστω Ἑλληνοσ, εἶναι μικρὰ καὶ ὀλιγάριθμος παραβαλλομένη μὲ τὴν Σλαβικὴν, τὴν Γερμανικὴν, τὴν Ἀγγλο-Σαξωνικὴν καὶ τὴν Ῥωμανικὴν. Πῶς δυνάμεθα νὰ διατηρήσωμεν μεταξὺ τῆς ἑλξεως σωματικῶν τόσον ἰσχυρῶν τὸ αὐθόπαρτον τῆς φυλῆς μας, νὰ κρατῶμεν τὴν ἐνδεινότεν καρτερίαν της, νὰ διαιωίσωμεν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα τὴν ἀτομικότητα αὐτῆς παρὰ διὰ βαθείας φρονήσεως, δι' ἀψευδοῦς ἁμονοίας καὶ εἰρηνικῶν ἀπροσκόπτων προσπαθειῶν; Συγχωρήτατέ μοι ν' ἀναμνήσω γνώμην ἐνδόξου ἀνδρὸς, ἀνήκοντος εἰς ἄλλο ἡμισφαίριον, τὸν ὁποῖον μάλιστα ἐτίμα καὶ ἐθαύμαζεν ὁ Κοραῆς, τοῦ Οὐασινγκτόν. Αὐτὸς ἐσυμβούλευεν ἀεὶ ποτε τοὺς συμπολίτας του νὰ μὴ διαιρῶνται εἰς πολιτικὰ κόμματα, φέροντα γεωγραφικὰς ὀνομασίας, ἐννοῶν, ὡς φαίνεται, μὲ τούτο, ὅτι ὁ χωρισμὸς τῶν γνωμῶν καὶ τῶν δοξασιῶν δὲν εἶναι ἐπικίνδυνος, ἐσάκις ἔχει ἔδραν τὴν ἀνθρώπινον συνείδησιν φύσει ἐλευθέραν, διότι αἱ πλέον ἀντίθετοι γνώμαι ἔρχονται εἰς συνάφειαν, ὅταν σκοπεύωσι τοῦ λαοῦ τὴν εὐδαιμονίαν· ἀλλ' αἱ γεωγραφικαὶ διαίρεσεις, θεμελιούμεναι εἰς ἄδοξον καὶ ἀνελεύθερον συμφερόντων ἀλληλομαχίαν, οὐδέποτε ἐξαιλείφονται, καθὼς τὰ ἔρη καὶ αἱ χῶραι, ἀφ' ὧν προσλαμβάνονται αἱ ἐπωνυμιαὶ των, οὐδέποτε συναντῶνται.

Ὁ Κοραῆς καὶ τοὶ ἀνατραφεῖς μὲ τὸ γάλα τῆς φιλοσοφίας τοῦ ἸΗ' αἰῶνος, οὐδέποτε ἠσέβησε περὶ τὴν ἰσρὴν ἡμῶν πίστιν.

Ὁ Κοραῆς ἐζήτησε παντὶ σθένει τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ κλήρου καὶ μάλιστα τοῦ ἀνωτάτου, διότι τὸ παράδειγμα γίνεται διδακτικώτερον, ἄνωθεν ἐπιδεικνυόμενον καὶ ἀκτινοβολοῦν. Ἐζή-

τησε τούτο μετὰ ζήλου, τὸ ἐζήτησε καθ' ὅλον τὸν χρόνον τοῦ φιλολογικοῦ του βίου καὶ πολλάκις μὲ πικρὰν κατεξέτασιν τῆς νοητικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ κλήρου. Τὴν κατήχησιν τοῦ Μητροπολίτου Μόσχας Πλάτωνος, τὸν Ἱερατικὸν συνέκδημον, καὶ τὴν Συμβουλὴν τριῶν ἐπισκόπων πρὸς τὸν πάπαν Ἰούλιον τὸν Γ' ἐξέδωκε πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, διὰ τῶν μὲν προτρέπων εἰς ἐμβριθῆ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσιν, διὰ τῆς δὲ Συμβουλῆς καταδεικνύων τοῦ δυτικοῦ κλήρου τὰ ἔργια, καθὼς οἱ Σπαρτιῆται τοὺς Ἑλλώτας μεθύσκοντας ἐδείκνυον εἰς τοὺς παῖδας των πρὸς σωφρονισμόν.

Ἐν Μονπελλιὲ ἐξέδωκεν ὁ Κοραῆς ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ μεταφράσεις τινὰς τοῦ Selle, ἐν Παρισίοις βραδύτερον ἐδημοσίευσεν μεταφράσιν ἱστορίας τῆς ἱατρικῆς ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ εἰς τὰ ποινήματα ταῦτα συνῆψε φιλολογικὰς σημειώσεις καὶ πραγματείας περὶ καθηκόντων τοῦ ἱατροῦ ἀποπνεύσαν Ἱπποκρατικὴν φιλοκρησυχίαν. Ὅτι δὲ ὀρμηθεὶς ἀπὸ τῶν περὶ ἱατρικῆς συγγραμμάτων πρεξέτενε τὰς περὶ αὐτῆς μελέτας του μέχρι βαθυτάτου γήρωσ, ἀποδεικνύεται τοῦτο ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ἀνεκδότων συγγραμμάτων του, ἐν ᾧ ἀπαντῶμεν μελέτας περὶ Γαληνοῦ, Ἱπποκράτους καὶ Ἀρεταίου τὰς ὁποίας ὁ θάνατος δὲν ἐπέτρεψε νὰ τελειωθῶν καὶ νὰ δημοσιευθῶσιν. Ὁ Κοραῆς ἐφιλολόγησε μᾶλλον περὶ τοὺς ἀρχαίους ἱατροὺς, καὶ ἐσπούδασε μὲ υἱικὴν εὐσέθειαν ν' ἀναδείξῃ τὴν δόξαν αὐτῶν, προβιβάσαντων τὴν ἱατρικὴν ἀπὸ τέχνης ἄμορφον καὶ ἀγυρτικὴν εἰς βαθμὸν ἐπιστήμης.

Ὁ Κοραῆς, ὡς ἐκ τῶν ἐπιστολῶν του ἐξάγειται, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῶν περὶ ἱατρικῆς σπουδῶν του ἠσχολήθη περὶ τοὺς Ἑλληνας ἱατροὺς, καὶ διὰ τοῦτο, ὅτε διεγωνίσθη ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Μονπελλιὲ τὸν διδακτορικὸν διαγωνισμόν, εὐθέως ἐτοιμος ν' ἀποδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν δόξαν τῆς προτεραιότητος πολλῶν ἱατρικῶν ἀνακαλύψεων καὶ νὰ καταγοητεύσῃ τοὺς καθηγητάς του ἐπιμειδῶντας εἰς τὸ καινοφανὲς τοῦτο θέαμα νεανίου Ἑλληνοσ, ἐνθέρμως συνηγοροῦντος ὑπὲρ τῆς εὐκλείας τῶν προγόνων του.

Γνωστὸς ἐγένετο πρὸ πάντων παρὰ τοῖς φιλολογοῦσι περὶ ἱατρικῆς, διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περὶ ἀέρων καὶ ὑδάτων ὀχυμασίου συγγραμματος τοῦ Ἱπποκράτους, τοῦ ὁποίου τὴν μετάφρασιν καὶ τὴν ἐκδοσιν παρήγγειλον αὐτῷ ἐπιμόνος οἱ ἐν Μονπελλιὲ καθηγηταὶ του, ἐπιθυμοῦντες νὰ ἴδωσι τὸν πατέρα τῆς ἱατρικῆς μετημφισμέων εἰς τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν ἀπὸ χειρὸς Ἑλληνοσ.

Παράδοξος ἡ τύχη τῆς θείας ταύτης ἐπιστήμης τῆς ἱατρικῆς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν γένος. Δι' αὐτῆς ἄνδρες ἐξοχοὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὠφέλου παντοίως τὸ γένος, μαλακύνοντες τῶν κακτικῶν μας τὰς καρδίας, καθὼς ὁ Ὄρφεὺς τῶν

Θρακῶν τὰς ψυχὰς διὰ τῆς μουσικῆς· ἀπὸ τῆς ἱατρικῆς ὀρμηθέντες ὁ ἐξ ἀπορρήτων Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ Ἰωάννης Καποδίστριας, ἐδοξάσθησαν εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον πρὸς δόξαν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Κοραῆς ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης προοιμιάσας τὸν φιλολογικὸν του βίον, ἐκαινοτόμησε πολλὰς εὐτυχεῖς ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους καινοτομίας, καὶ ὤθησεν αὐτὸ πρὸς τὸν πολιτισμὸν καὶ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Χάρις εἰς τῆς ἐπιστήμης ταύτης τὸ φιλόανθρωπον, τὸ ἀνεπίφθονον καὶ τὸ παγκόσμιον, ἡ Ἑλλὰς διὰ τοῦ Πανεπιστημίου της ἀποστέλλουσα πνευματοῦ ἱατροῦς, ἀποστέλλει ἐνταῦθα εἰρηνικοὺς συνηγόρους τῶν δικαιοματιῶν της καὶ τοῦ πολιτισμοῦ της κήρυκας.

*
*

Ἐνθυμούμενος τὸ ἐν ἐρήμῳ τινὶ ὁδῷ τῶν Παρισίων σπουδαστήριον τοῦ Κοραῆ, λιτότατον καὶ γυμνὸν σχεδὸν ἐπίπλων, κεκοσμημένον μὲ μόναις τιαις· βιβλιοθήκας, ἐπὶ τὰς ὁποίας ἐπέπιπτε σκιερὸν καὶ ἀμφίβολον φῶς, ἀναμνησκόμενος τὸ κατεσκληκὸς ἐκεῖνο καὶ σεβαστὸν γερόντιον, προβάλλον δὺν ὄξεις καὶ περιέργους, ἀλλ' ἐσβεσμένους σχεδὸν ἀπὸ τὸν χρόνον καὶ ἀπὸ τὴν ἐργασίαν ὀφθαλμοῦς, βυθισμένους εἰς πρόσωπον ἀπὸ μυρίας ρυτίδας ἀροτριασμένον, καὶ τὸ πρόσωπον τοῦτο συνεχόμενον μὲ σῶμα μικρὸν καὶ ἐξησθενημένον, κρατῶμενον μᾶλλον ἀπὸ τὸ θρονίον παρὰ καθεζόμενον ἐπ' αὐτοῦ, κατέχομαι βεβαίως ἀπὸ σεβασίας καὶ εὐλάβειαν· ἀλλ' ἐνταῦθα φαντάζομαι Ἀσιανὸν τινα, μὴ συλλαβόντά ποτε τὴν ἰδέαν τῆς ἰσχύος ἢ ὑπὸ μορφῆν ἀρχαίου σατραπῆου χρυσοστολίστου, δορυφορουμένου ἀπὸ σωματοφύλακας ὑπηρετοῦντας τὰς ὀρέξεις του, διανέμοντας χρυσὸν ἢ στρεβλώσεις· ποῖαν περιφρόνησιν ἤθελον αἰσθασθῆ ὁ Ἀσιανὸς βλέπων τὸ γερόντιον τοῦτο, καὶ πόσην ὑβριστικὴν δυσπιστίαν ἤθελε δεῖξει, ἂν τὸν ἐβεβόλιον, ὅτι ἀπὸ τὸ πενιχρὸν τοῦτο ταμειὸν ἐκδίδει παραινέσεις ὡς διαταγὰς σχεδὸν ἀκουόμενας εἰς τόπους κατὰ τριακοσίας λεύγας ἀπέχοντες, καὶ ὅτι δι' αὐτῶν κλονίζει πεποιθήσεις καὶ καρδίας, καὶ μάλιστα ὅτι συντείνει εἰς τὸ νὰ διασειῇ τὰ θεμέλια τῆς ἀρχαίας Τουρκικῆς ἐπικρατείας! Ἡ ἀντίθεσις αὐτῆ, ζωνρῶς καὶ πολλὰκις ζωγραφηθεῖσα ἐν τῇ ἐνθυμῆσει μου, δὲν ἀπεικονίζει ἄριστα τὴν μεγάλην ἐπικράτησιν τῆς ἠθικῆς ἰσχύος πρὸς τὴν υἱικὴν; Δὲν ὀφείλομεν ἐν τῷ πρώτῳ ναφ τὸν ὁποῖον ἡ ἐλευθέρα Ἑλλὰς ἀνήγειρεν εἰς τὴν Διανοίαν, περὶ Κοραῆ συνομιλοῦντες νὰ ὑμνήσωμεν τὴν ἀκαταμάχητον αὐτῆν ἰσχὴν τῆς ἐλευθέρας διανοίας, ἥτις ἀπὸ τὴν ἐστίν τοῦ Θεοῦ φωτὸς ἐκφεύγουσα φωτίζει ἐνταῦθα καὶ ἀπεικονίζει τὸν κόσμον, ἡ ὁποία ἀόρατος καὶ ἄυλος εἰσδύει παντοῦ, φθάνει εἰς τὰ ἀπώτερα τοῦ κόσμου μέρη, παραβιάζει φραγμοὺς καὶ μεσότοχα χωρί-

ΤΟΜΟΣ Γ'—1877.

ζοντα τὰ ἔθνη, μεταποιεῖ τὰ βασίλεια, δαμάζει τὴν κτηνώδη βίαν μὲ ὅσα φρούρια καὶ μὲ ὅσον στρατὸν καὶ ἂν περιστοιχῆται, καὶ εἰσάγει παντοῦ ὅπου καὶ ἰσχύση τὴν ἰσότητα καὶ τὴν εὐνομίαν!

Ποῖος δὲ ὕμνος γίνεται πλέον εὐπρόσδεκτος εἰς τὴν Πολιοῦχον ταύτην τῶν νεωτέρων κοινωτικῶν Θεῶν, παρὰ ἡ ἀνάμνησις καὶ ὁ ἔπαινος τοῦ Κοραῆ, ὅστις ζῶν ἴσχυσε καὶ ἐδοξάσθη καὶ ἀποθανὼν μνημονεύεται μετ' εὐλαθείας, ἀφοῦ πρῶτον ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν Πλάστην μας κρατῶν εἰς τὰς χεῖράς του μερικὰ συντρίμματα τῆς ἀλύσσου ἡ ὁποία ἐδέσμευε τὴν Ἑλλάδα!

Περὶ τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν ΓΕΡΜΑΝΙΑ.

Πρὸ πολλοῦ ἡ γιγαντιαία ἀνάπτυξις τῶν γραμμάτων ἐν Γερμανίᾳ διήγειρε τὴν προσοχὴν τῶν λοιπῶν πεπολιτευμένων λαῶν καὶ ἠνάγκασεν νὰ σπεύσωσι πρὸς ἐρευναν καὶ μελέτην τῶν ὁργανώσεων καὶ τῶν συστημάτων τῆς ἀνωτάτης, μέσης καὶ κατωτάτης ἐκπαιδεύσεως τῆς χώρας ταύτης. Πολλοὶ δὲ τῶν λογίων τῶν διαφόρων ἔθνων εἴτε πεμφθέντες ὑπὸ τῶν οἰκείων κυβερνήσεων, εἴτε αὐτοβούλως μεταβάντες εἰς Γερμανίαν, ἠσχολήθησαν περὶ τὸ ἔργον τοῦτο, καὶ δι' ὑπομνημάτων ἀξίων λόγου παρέστησαν εἰς τοὺς συμπολίτας αὐτῶν καὶ ἄρχοντας τὴν ὁργάνωσιν τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς Γερμανίας, καὶ ἐξεκόνισαν κατὰ τὴν ἰδίαν ἕκαστος δεξιότητα τὰ πλεονεκτήματα καὶ μειονεκτήματα.

Σπουδαία περὶ τούτου συγγραφή ἐξεδόθη τῷ 1831 ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τοῦ Βίκτωρος Κουζίνου, ὁ ὁποῖος ἐν λεπτομερείᾳ καὶ μετὰ ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἐσπούδασε καὶ ἐξηρένησε τὰς τρεῖς τάξεις τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Γερμανίᾳ, τὴν ἀνωτάτην, μέσην καὶ κατωτάτην, θαρραλέως δὲ καὶ εὐτόλμως, ὡς ἀληθῆς φιλόσοφος, συνέκρινε τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν σπουδαιότητα τῶν δημοσίων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων τῆς Γερμανίας πρὸς τὸν τῆς Γαλλίας, ἐν ᾗ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον 13,984 δῆμοι ἐπὶ ἀριθμοῦ 38,135, δηλ. ὑπὲρ τὸ 3, ἐστεροῦντο πάσης ἐκπαιδεύσεως.

Ἄλλος Γάλλος ὁ Βωδουίνος, γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῆς κατωτάτης ἐκπαιδεύσεως, ἔγραψεν ἀξιολογημένον ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐδικῶν σχολείων καὶ τῆς κατωτάτης ἐκπαιδεύσεως ἐν Βελγίῳ, Γερμανίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ. Τελευταῖον δὲ ὁ καθηγητὴς Ἱππὼ (Hippreau) ἠσχολήθη περὶ τὴν μελέτην τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως τῶν διαφόρων ἔθνων, ἔχων πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὴν πατρίδα αὐτοῦ Γαλλίαν, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἔγραψε, καὶ τὴν ὁποῖαν συμ-

1. [Ἐσταχυολογήθη ἐκ τοῦ ἐκφωνηθέντος λόγου, τῇ 20 Μαρτίου 1850, κατὰ τὴν ἐπέτειον ἐσοτῆν τοῦ Πανεπιστημίου, ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Π. Ἀργυροπούλου.]

βουλεύει να λάβη ως υπόδειγμα τῆς διοργανώσεως τῶν σχολείων οὐχὶ τὴν Γερμανίαν, ἀλλὰ τὴν Βορείαν Ἀμερικὴν, ὡς ἀρμόζοντος μᾶλλον τοῦ συστήματος ταύτης πρὸς τὰς παραδόσεις καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν Γάλλων.

Ἐκ τῆς μελέτης τοῦ φιλοπάτριδος τούτου Γάλλου «περὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐν Γερμανίᾳ», ἐκδοθείσης τῷ 1873, ἀποσπῶμέντινα περὶ τῆς ἐννοίας αὐτῆς, τῆς πανδήμου λεγομένης καὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Γερμανίᾳ.

Αἱ δύο μεγάλαι ἀρχαί, λέγει ὁ Ἴππὼ, ἐφ' ὧν κυρίως βασίζονται ἡ ὀργάνωσις καὶ ἡ πρόοδος τῆς δημοσίας ἀνατροφῆς ἐν Γερμανίᾳ, εἶναι ἡ δωρεὰν καὶ ἡ καθ' ὑποχρέωσιν ἐκπαίδευσις· πρὸ πολλοῦ δὲ χρόνου ἀνεγράφησαν αἱ δύο αὐταὶ ἀρχαί εἰς τοὺς νόμους τοῦ κράτους καὶ καθιερώθησαν διὰ τῆς καθημερινῆς ἀσκήσεως.

Πάντες οἱ γονεῖς, ἢ μᾶλλον πάντες οἱ κάτοικοι τῶν δήμων οἱ ἄρχοντες οἰκογενεῖας ὑποχρεοῦνται εἰς τὴν καταβολὴν φόρου, ὀριζομένου ὑπὸ τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν καὶ προωρισμένου εἰς συντήρησιν καὶ ἰδρύσιν σχολείων. Οὐδεὶς δὲ δύναται ν' ἀποποιήσῃ τὸν σχολικὸν τοῦτον φόρον, τὸν καθιερωμένον πρὸς λειτουργίαν μιᾶς τῶν πρώτων ἀναγκῶν τοῦ δήμου. Ὁ σχολικὸς φόρος θεωρεῖται ὡς καὶ οἱ λοιποὶ φόροι, καταβάλλεται δὲ ὑφ' ὅλων τῶν κατοίκων κατὰ τὴν περιουσίαν ἐκάστου, μηδενὸς ἐξαίρουμένου, οὐδὲ λόγῳ ἐνδείας· ἕκαστος δ' ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀπολαύῃ τῶν εὐεργετημάτων τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, ἅτινα διὰ τοῦ φόρου ἐκείνου, ὡς εἴπομεν, ἰδρύνονται καὶ συντηροῦνται.

Ἡ ὑποχρέωσις, ἢ ἐπιβεβλημένη εἰς τοὺς γονεῖς ν' ἀποστέλλωσι τὰ ἐαυτῶν τέκνα εἰς δημοσίον ἢ ἰδιωτικὸν σχολεῖον, ἢ νὰ παρέχωσιν αὐτοῖς κατοικίον τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν, εἶναι ἀνεγνώρισμένη οὐ μόνον ἐν Πρωσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Γερμανίαν. Τὸ καθῆκον δὲ τοῦτο εἶναι τοσοῦτον ἐρριζωμένον εἰς ὅλας τὰς ἐννόμους καὶ ἠθικὰς εἴσεις τῆς χώρας, ὥστε διὰ μιᾶς λέξεως ὀνομάζεται εἰς τὴν γερμανικὴν Schulpflichtigkeit καθῆκον τοῦ σχολείου, ἀναποκρινομένης πρὸς ἑτέραν λέξιν, δηλοῦσαν ἕτερον καθῆκον, τὴν Dienstpflichtigkeit στρατιωτικὸν καθῆκον. Αἱ δύο αὐταὶ λέξεις, λέγει ὁ Βίκτωρ Κουζίνος, εἰσὶν ὁλόκληρος ἡ Πρωσία, ἐν αὐταῖς περιέχεται τὸ μυστήριον τοῦ ἰδιόζοντος αὐτῆς χαρακτῆρος ὡς ἔθνους, τῆς ἰσχύος ὡς κράτους καὶ τὸ σπέρμα τοῦ μέλλοντος αὐτῆς προορισμοῦ. Παριστώσι δὲ, λέγει, κατὰ τὴν πεποιθησίν του, τὰς δύο βάσεις τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ, ὅστις συνίσταται ἐνταυτῷ ἐκ τῆς παιδείας καὶ τῆς ἰσχύος.

Ὁ εὐγλωττος εἰσηγητῆς, λέγει ὁ Ἴππὼ, δὲν ἐμάντευσεν ὅτι ἡ Γαλλία ἤθελε μίαν ἡμέραν σκληρὰν δώσει δίκην, ἅτε μὴ εὐρεθείσα ὡς ἡ Πρωσία πεπρωκισμένη ἐκ τῆς διπλῆς ταύτης

δυνάμεως τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς ὑποχρεωτικῆς στρατολογίας· καὶ ἐὰν τοῦτο εἶναι, ἐξακολουθεῖ, ὡς πιστεύεται, ἐν τῶν πραγμάτων αἰτίων τῆς παρούσης αὐτῆς ἥττονος καταστάσεως ὡς πρὸς τὴν φοβερὰν ἀντίπαλον, ἧς ἐμπνεύσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐκ τοῦ ἀισθημάτων τῆς φιλοπατρίας, ὅπως ἐξαφκνίσωμεν τὴν αἰτίαν ταύτην.

Ἡ Πρωσία δὲν ἠρέσθη νὰ ἐγγράψῃ εἰς τοὺς νόμους τὴν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν τῶν γονέων πρὸς παροχὴν τοῖς ἐαυτῶν τέκνοις καλῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, ἀλλὰ καὶ περιεφρούρησεν αὐτοὺς κατὰ πάσης παραβάσεως δι' αὐστηρῶν ποινικῶν διατάξεων, οὐδόλως ἐμποδισθεῖσα ὑπὸ τοῦ φόβου μὴ τυχὸν προσβάλλῃ τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν τῶν γονέων. Ἐγκύκλιος τοῦ Μεγάλου Φριδερίκου τοῦ ἔτους 1769, ἐπέβαλεν εἰς τοὺς γονεῖς τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκπαιδεύωσι τὰ τέκνα τῶν νόμος δὲ τῷ 1819 ψηφισθεὶς ὥρισε καὶ διατάξεις πρὸς ἐξανάγκασιν τῶν ἀρνούμενων. «Οἱ γονεῖς, λέγει, ἢ οἱ ἔχοντες ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν αὐτῶν παῖδας (ὡς τοιοῦτους δ' ἐνοοῦμεν τοὺς ἐργοστασιάρχας ἢ τοὺς διατηροῦντας μαθητευομένους εἰς τέχνην τινὰ ἢ πρὸς ὑπηρεσίαν παῖδας τῆς σχολικῆς ἡλικίας), ὑποχρεοῦνται νὰ χορηγῶσιν αὐτοῖς ἀνάλογον ἐκπαίδευσιν ἀπὸ τοῦ 7^{ου} ἔτους τῆς ἡλικίας μέχρι τοῦ 14^{ου} συμπληρωμένου. Αἱ δημοτικαὶ ἐπιτροπαὶ καὶ οἱ δημοτικοὶ ἄρχοντες θὰ ἐνεργῶσι κατ' ἔτος ἔρευναν εἰς ὅλας τὰς οἰκογενεῖας τῆς περιφερείας τῶν, ὅπως βεβαιώσιν τίνες δὲν ἐφρόντισαν περὶ τῆς ἰδιαιτέρας ἐκπαιδεύσεως τῶν τέκνων τῶν πρὸς βλάβην τῆς δημοσίας ἀνατροφῆς. Θὰ συντάττωσι δὲ πρὸς τοῦτο ἀπογραφὴν πάντων τῶν παίδων τῶν ἐχόντων τὴν σχολικὴν ἡλικίαν, θὰ ἐξετάζωσιν ἐν ἀρχῇ ἐκάστου ἔτους τὰς περὶ βελτίσεως δηλώσεις καὶ τὰ ληξιαρχικὰ βιβλία, ἢ δὲ ἀστυνομία ὀφείλει ἐκ παντὸς τρόπου νὰ χορηγῇ συνδρομὴν αὐτοῖς κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὑπουργείας ταύτης.

Γονεῖς, ἐπιτροπαὶ ἢ κύριοι, οἵτινες ἤθελον καταδειχθῆ παραβάται τῶν διατάξεων τούτων, θέλουσι τὸ πρῶτον προσκληθῆ εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν καθήκοντων αὐτῶν. Ἐὰν δὲ δὲν ὑπακούσωσι θέλει γίνεαι χρῆσις αὐστηροτέρων διατάξεων, στελλομένων τῶν τέκνων τῶν εἰς τὸ σχολεῖον ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας.

Οἱ γονεῖς δύνανται νὰ καταδικασθῶσιν εἰς ἀναλόγους ποινὰς ἢ εἰς πρόστιμον, ὅποταν δὲ δὲν ἤθελον δυνήθῃ ν' ἀποτίσωσιν αὐτὸ, εἰς φυλάκισιν ἢ εἰς ἐργασίαν πρὸς ὄφελος τοῦ δήμου. Τὸ πρόστιμον ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῆς ἐφορευτικῆς ἐπιτροπῆς τῶν σχολείων, εἰσπράττεται δ' ἐν ἀνάγκῃ τῇ βοήθειᾳ τῆς ἀστυνομίας καὶ κατατίθεται ἐν τῷ ταμείῳ τῆς ἐπιτροπῆς. Ἡ ἐπιβολὴ τῶν λοιπῶν ποινῶν ἀνατίθεται εἰς τὴν ἀστυνομίαν.

Ὅσακις ἐπιβλήθη φυλάκισις ἢ ἐργασία πρὸς ὄφελος τοῦ δήμου, θὰ γίνεαι φροντίς ὅπως τὰ τέκνα τῶν καταδικασθέντων μὴ διατελῶσιν ἐγκαταλειμμένα καθ' ὅν χρόνον οἱ γονεῖς τῶν ὑφίστανται τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐτοῖς ποινήν.

Οἱ γονεῖς, οἱ ὑποστάντες τοιαύτας ποινὰς, στεροῦνται, τῇ αἰτήσει τῶν ἐφορευτικῶν ἐπιτροπῶν καὶ πρὸς ἐπίμετρον τῆς ποινῆς τῶν, πάσης συμμετοχῆς εἰς τὰ δημόσια βοηθήματα, πλὴν εἰς τὰ χορηγούμενα πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων τῶν, ἅτινα ὅμως θὰ δίδονται ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν πρὸς ὅν ὄρον καὶ οὐχὶ διὰ τῶν χειρῶν τῶν.

Ἀπαγορεύεται αὐτοῖς νὰ συμμετέχωσιν εἰς τὸν διοίκησιν τοῦ δήμου, ἢ νὰ ἐξασκῶσιν ἐτέραν ὑπουργείαν ἐκκλησιαστικὴν ἢ σχολικὴν. Ὅποταν δὲ καὶ αἱ ποιναὶ αὐταὶ δὲν ἀρκέσωσι, τὰ τέκνα δίδονται εἰς ἐπίτροπον ὅπως ἐπαγρυπνῇ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν, ὑπαρχόντων δὲ καὶ νηπίων διορίζεται καὶ συνεπίτροπος.

Ἐν ἐκάστῳ σχολείῳ τὰ ὀνόματα τῶν μαθητῶν τῶν μὴ τακτικῶς φοιτῶντων καταγράφονται ἐν ἰδιαιτέρῳ βιβλίῳ· καθ' ἑκάστην δ' ἐβδομάδα ὁ διδάσκαλος ὀφείλει ν' ἀποστέλλῃ τὸν κατάλογον εἰς τὸν πρόεδρον τῆς ἐφορευτικῆς ἐπιτροπῆς.

Διαρκούντος τοῦ σχολικοῦ ἔτους οὐδεὶς παῖς δύναται νὰ λείψῃ ἀπὸ μιᾶς τάξεως ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ διευθυντοῦ, ὅστις δύναται νὰ χορηγήσῃ ἀδειαν μόνον μιᾶς ἡμέρας, ἐὰν δὲ ἡ ἀπουσία πρόκηται νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ πολὺ, ὁ διευθυντῆς τοῦ σχολείου ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐφορευτικὴν ἐπιτροπὴν, ἣτις μόνη ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ χορηγῇ μακροτέρου χρόνου ἀδείας.

Ἰδοὺ ποινὰ ὄντως αὐστηρόταται καὶ μαρτυροῦσαι τὴν ἀκλόνητον θέλησιν τοῦ νομοθέτου νὰ κτυπήσῃ ἀποτελεσματικῶς τὴν ἀμάθειαν, νὰ καταδείξῃ εἰς πάντας ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν καὶ νὰ ὑποτυπώσῃ ταύτην ὡς κοινωνικὸν καθῆκον τῶν γονέων καὶ τῶν ἐπιτρόπων, καὶ ὡς ὄρον οὐσιώδη τῆς ἠθικῆς δυνάμεως τῆς χώρας.

Ποῖαι ἄρα γε ἦσαν αἱ συνέπειαι τῆς αὐστηρότητος τοῦ νόμου τούτου;

Τὸ σύστημα τοῦτο τῶν ποινῶν, λέγει ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ ὁ Βωδουῖνος, οὐδέποτε ἐφηρμόσθη, διότι δὲν συνέβη ἀφορμὴ νὰ ἐφαρμοσθῇ. Καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1864 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιβληθέντων προστίμων ἐπὶ παραβάσει μὴ ἠτιολογημένη τοῦ νόμου, ἦσαν 10 διὰ τὴν Πρωσίαν ὁλόκληρον, ἐπὶ πληθυσμοῦ δηλ. 18 ἑκατομμυρίων κατοίκων· διὰ τοῦτο εἶπεν ὅτι οὐδεμία ποινὴ ἐφηρμόσθη.

Εἰς τὴν Σαξωνίαν καὶ Ἐσσην οὐδεμία ἀνατιολόγητος ἀπουσία μαθητοῦ ἐσημειώθη, ὅπερ μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ στοιχειώδης παιδεία θεωρεῖται ἀναπόσπαστον μέρος τῶν δημοτικῶν θε-

σιῶν, τῶν ἔξεων καὶ τῶν ἀναγκῶν τῶν Γερμανῶν. Οἱ μικρὰς ἡλικίας παῖδες βλέπουσι τοὺς μεγαλειτέρους εὐχαρίστως καὶ προθύμως φοιτῶντας εἰς τὰ σχολεῖα καὶ εὐθύμως ἐκ τούτων ἐπιστρέφοντας, ὥστε εἶναι νηπιόθεν συνωκειωμένοι πρὸς τὴν σκέψιν ὅτι καὶ οὗτοι θὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην.

Ἐπειτα, λέγει, οἱ γονεῖς καὶ αὐτοὶ οἱ πενήστεροι θεωροῦσι τὴν ἐκπαίδευσιν ὡς ἀνάγκην ἀναπόσπαστον, σύναμα δὲ ὡς τὸ πολυτιμότερον ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον δύνανται ν' ἀφῆσωσιν εἰς τὰ τέκνα. Γνωρίζουσιν ὅτι διὰ τῆς μαθήσεως οἱ παῖδες αὐτῶν θὰ βελτιώσωσιν ἡμέραν τινὰ τὴν κατάστασιν τῶν, θὰ εὕρωσιν ἔργον ἐπικερδέστερον ἢ ἐντιμότερον, καὶ ἐπομένως ἐκουσίως, κατὰ καθῆκον ἢ καὶ ἐκ στοργῆς στεροῦνται καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν τῆς ὀφείλειας, ἢν τυχὸν ἤθελον ἀπολαύσει ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν.

Ἡ ἐκπαίδευσις ἐν Γερμανίᾳ πρὸ πολλοῦ διδοθεῖσα καὶ καταστάσα πάνδημος παρήγαγε ψηλαφτοῦς καρπούς, ὧν τὴν ἀξίαν οἱ κάτοικοι καὶ τῶν πόλεων καὶ τῶν κωμῶν ἐξετίμησαν δεόντως· διότι ἡ συμπεριφορὰ τῶν παίδων ἐβελτιώθη, οὐδὲ βλέπει τις ποσῶς παῖδας εἰς τὰς δόδους. Ἐν τῷ οἴκῳ δὲ ἠύξησε τὸ σέβας πρὸς τοὺς γονεῖς, καὶ πρὸς τοὺς διδασκάλους. Ἡ μέθη, ἡ τόσον συχνὴ ἄλλοτε καὶ παροιμιώδης καταστάσα, σχεδὸν ἐξηλείφθη ἐκ τῶν ἠθῶν τῆς νέας γενεᾶς. Τέλος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγκλημάτων καὶ κακουργημάτων ἐπικρισθητῶς ἐλαττώθη.

Τοιαύτη τις ὑπολαμβάνεται ἐν Πρωσίᾳ, Σαξωνίᾳ καὶ ἄλλαις χώραις τῆς Γερμανίας, ἀν οὐχὶ ἐν πάσαις, ἢ ἐκπαιδεύσει. Ὁ νόμος καθιέρωσε ταύτην ὑποχρεωτικὴν, ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου ἡ ὑποχρέωσις αὕτη ἔλαβε τὴν ἐννοίαν ὑψηλοῦ καὶ εὐγενοῦς καθήκοντος.

Ἐν Ἑλλάδι, ἔνα μνησθῶμεν καὶ τῆς καταστάσεως ἡμῶν, ὁ περὶ δημοτικῶν σχολείων νόμος τῆς 6 Φεβρουαρίου 1834, ἔργον τῆς Ἀντιβασιλείας, καθιεροῖ τὴν ὑποχρεωτικὴν διδασκαλίαν ἐκεῖ, ἐνθα ὑπάρχει σχολεῖον δημοτικόν, διατάσσων «ὅλοι οἱ παῖδες, ἀπὸ τοῦ ἔτος συμπληρωμένου μέχρι τοῦ 12^{ου} συμπληρωμένου ἔτους τῆς ἡλικίας τῶν», νὰ φοιτῶσιν εἰς τὸ σχολεῖον. Ἐπιβάλλει δὲ καὶ ποινὰς εἰς τοὺς γονεῖς τοὺς παραμελοῦντας τὸ καθῆκον τοῦτο, «δι' ἑκάστην ὥραν ἀπουσίας τοῦ παιδὸς ἀπὸ τοῦ σχολεῖον πρόστιμον ὅχι ὀλιγώτερον τῶν 10 λεπτῶν, μὴ ὑπερβαῖνον δὲ τὰς 50 δραχμὰς.»

Αἱ διατάξεις ὅμως αὐταὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δὲν ἐφηρμόσθησαν, οὐδὲ ἦτο δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθῶσιν ἐνεκα τῶν περιστάσεων, ἐν αἷς διετέλει οὐσα ἢ Ἑλλάς, τῶς ἐξελθούσα ἀπὸ μεγάλου αἵματηροῦ ἀγῶνος. Δυστυχῶς ὅμως καὶ μέχρι τοῦ νῦν, καίτοι ἡ κατάστασις ἐν πολλοῖς ἐβελτιώθη, ἢ διὰ τῆς ἐκείνη ἐνεκα αἰτίων, περὶ ὧν κατω-

τέρω λόγον ποιησόμεθα, ἔμεινεν ἀνεκτέλεστος καὶ ἔπεσεν εἰς ἀχρησίαν.

Καθὰ ἠκούσαμεν ὑπῆρξαν ὑπουργοὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐπὶ Ὀθωνος, οἵτινες πολὺ μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ νόμου ἀπεπειράθησαν νὰ ἐφραμόσωσι τὴν περὶ ἀναγκαστικῆς ἐκπαιδεύσεως διάταξιν, ἠναγκάσθησαν ὅμως νὰ ὑποχωρήσωσιν ἰδόντες ὅτι εἰς τινὰς τῶν δῆμων τὸ ἥμισυ τῶν κατοίκων ἐσύρθη ὑπόδικον ἐνώπιον τοῦ δημοσίου κατηγοροῦ. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲ εἶναι ἄξιον προσοχῆς καὶ οἱ λόγοι τοῦ ὑπουργοῦ τῆς παιδείας Δ. Χατζίσκου, οἱ περιεχόμενοι ἐν ἐγκυκλίῳ τῆς 2 Ἰουλίου 1862, ἣν ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς δημοδιδασκάλους αἰτῶν τὴν γνώμην αὐτῶν ἐπὶ τῶν εἰς τὴν δημοδιδασκαλίαν ἐπενεχτέων βελτιώσεων, πρὸς τοὺς ὁποίους σὺν ἄλλοις ἐρωτήμασι προτείνει καὶ τὸδε: «Ἄντι τοῦ προστίμου, τὸ ὁποῖον δρίζει ὁ νόμος ἐν ἄρθρῳ 6 κατὰ τῶν ἀμελούντων νὰ στέλλωσι τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς τὸ σχολεῖον γονέων, καὶ τὸ ὁποῖον οὐδέποτε σχεδὸν ἐφηρμόσθη, ἢ διήγειρε παράπονα καὶ σκάνδαλα, ὁποῖον ἄλλο μέτρον κρίνετε καταλληλότερον, ὅπως ἐνεργῆται ἀνεπαχθέστερον ἢ ὑποχρέωσις αὕτη;» — Ὡστε ἡ ἀναγκαστικὴ διδασκαλία ἐθεωρήθη ἐν Ἑλλάδι σκανδαλώδης, ἐπαχθῆς καὶ παρέσχεν ἀφορμὰς δικαίων ἴσως παραπόνων.

Ἡ ἄρνησις αὕτη μιᾶς τάξεως πολιτῶν τοῦ ν' ἀποστέλλωσι τὰ τέκνα τῶν εἰς τὸ σχολεῖον δὲν προέρχεται διότι θεωροῦσι τὰ γράμματα κακόν τι καὶ ἐπιζήμιον, διότι ἡ φιλομάθεια καὶ ὁ πρὸς τὰ γράμματα ἔρωσ τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἔμφυτος καὶ πάντες γινώσκουσι τὴν ἀξίαν τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀλλὰ διότι νομίζουσιν ὅτι ἡ εἰς τὸ σχολεῖον φοίτησις εἶναι πολυτέλεια ἄσκοπος μὴ ἀρμόζουσα εἰς πένητας, χειρώνακτας καὶ ἀγροίκους γεωργούς.

Ἡ δὲ σκέψις αὕτη εἶναι προῖον τῆς κοινωνικῆς αὐτῶν καὶ πολιτικῆς καταστάσεως, τῆς πτωχείας καὶ τῶν ἀναγκῶν ὑφ' ὧν πιέζονται, καὶ οὐχὶ τῶν πεποιθήσεων καὶ τῶν παρεδόσεων. Τοσοῦτον δὲ παρά τισι δυστυχῶς εἶναι ἐρριζωμένη ἡ γνώμη ὅτι τὰ γράμματα εἶναι πολυτέλεια ἀνωφελῆς, ὥστε ἀνθίστανται παντὶ τρόπῳ ἐνίοτε ν' ἀποστέλλωσι τὰ τέκνα τῶν εἰς τὸ σχολεῖον. Ἀρκείτωσαν δὲ ἡμῖν ἀντὶ τῶν πολλῶν δύο παραδείγματα ἐν κομιδίῳ τῆς Ἀττικῆς συσταθέντος ἀλληλοδιδασκτικοῦ σχολείου, οἱ κομῆται κάτοικοι διηρέθησαν εἰς δύο μερίδας, ὧν ἡ μία χλευάζουσα τὴν σύστασιν τοῦ σχολείου διεκωμῶδει τοὺς πορευομένους εἰς αὐτὸ παῖδας τῆς ἐτέρας. Ἐν ἐτέρᾳ δὲ κόμῃ ἐγγυτέρᾳ τοῦ πρώτου τῶν Ἀθηνῶν, αὕτῃ ἢ διεύθυνσις τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἐταιρίας δύνανται νὰ μαρτυρηθῇ ἡλικίαν φροντίδα κατέβαλεν, ὅπως διατηρήσῃ σχολεῖον, ἀρνούμενων τῶν σφενδαμνίων τῆς κόμης ἐκεῖνης κατοίκων νὰ

πέμψωσιν εἰς αὐτὸ τὰς κόρας τῶν ἢ δὲ ἄρνησις τῶν ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἐπὶ τέλους τὸ σχολεῖον ἐκλείσεν.

Ἡ κατάστασις αὕτη εὐτυχῶς δὲν ἐπικρατεῖ εἰμὴ ἐν τοῖς πτωχοτέροις καὶ ἀπορωτέροις τῶν δῆμων, ὅπου ὡς ἐκ τούτου ἡ ἀμάθεια παχυλώτερα καὶ ἡ ἀγροικία μεγαλειτέρα ὑπάρχει· οὐχ ἦττον δύναται τις καὶ ἐν ταῖς πόλεσι καὶ κομωπόλεσι καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις νὰ εὑρῇ ἄρρενας παῖδας ἐντελῶς ἀγνοοῦντας τὴν ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν, θήλειαι δὲ περισσοτέρους.

Ἄλλ' ἄρα γε εἶναι δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθῇ ὡς ἔχουσι παρ' ἡμῖν τὰ πράγματα ἡ ἀναγκαστικὴ ἐκπαιδεύσις καθ' ἅπασαν τὴν νεαρὰν ἡλικίαν τῶν παιδῶν καὶ καθ' ὅσον τὸ ἔτος; Νομίζομεν ὅχι.

Ἐν χώρᾳ ἐν τῇ ὁποῖᾳ οἱ δῆμοι δὲν δύναται νὰ ἐπαρκέσωσι πρὸς συντήρησιν τῶν σχολείων, ἐν τῇ ὁποῖᾳ ὁ πληθυσμὸς εἶναι ἀραιὸς ἢ δὲ συγκοινωνία ἀτελής, ἐν τῇ ὁποῖᾳ βαρὺ καὶ καταπιεστικὸν φορολογικὸν σύστημα ἐξαντλεῖ τὰς δυνάμεις τοῦ γεωργοῦ, ἐν τῇ ὁποῖᾳ ὁ τόκος εἶναι μέγας, ἐν τῇ ὁποῖᾳ ὁ χωρικός καὶ ὁ ἀγρότης ἐλάχιστα ἀπολαμβάνει ἐκ τῶν κόπων αὐτοῦ, καὶ δὴ ἐργάζεται οὐχὶ πρὸς πρόοδόν τινα καὶ σκοπὸν, ἀλλ' ἀπλῶς πρὸς τὸ ζῆν, θεωρεῖ δὲ τὸ τέκνον τοῦ ἀπὸ τοῦ 4ου σχεδὸν ἔτους τῆς ἡλικίας κεφάλαιον παραγωγῆς, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἐφαρμοσθῇ ἄνευ προφανοῦς βλάβης καὶ ἀδικίας τῶν ἀγροτῶν ἀναγκαστικὴ ἐκπαιδεύσις.

Πρὸς τούτοις δὲ τοῖς κωλύμασι τοῖς ἀπορρέουσιν ἐκ τῆς φυσικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως τῆς χώρας, ὑπάρχει καθ' ἡμᾶς καὶ ἕτερον κώλυμα ὑπερπαραεμβάλλουσιν αἱ ἐξεις, τὰ ἦθη, καὶ ἡ γλῶσσα πολλῶν δῆμων, εἰς πλήρη ἀντίθεσιν ὄντα πρὸς τὰς ἐξεις, τὰ ἦθη καὶ τὴν γλῶσσαν τὴν διδασκομένην ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἢ τῆς διδασκαλίσεως· συνέβησαν δ' ἐκ τούτου καὶ πολλοῦ σκάνδαλα ἐκείνων μὲν ἀμυνομένων, καλῶς ἢ κακῶς ἀδιάφορον, ὑπὲρ τῶν πατρῶν καὶ πατρῶν ἐθίμων, τούτων δὲ παραλόγως ἀγωνιζομένων νὰ ἐπιβάλωσι νεωτερισμοὺς ἀσκόπους καὶ ἀνεφαρμόστους. Διὰ τὰς ἡμετέρας δὲ δίκαιοι παρατηροῦμεν ὅτι καὶ μία τῶν ἀφορμῶν, δι' ἃς ἐκλείσεν ἡ ὑπὸ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἐταιρίας συσταθεῖσα σχολή, ἦν προκνεφόμενος, ἦτο καὶ αὕτη.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἀπαραίτητος ὑφίσταται ἀνάγκη τὸ ζήτημα τῆς ὁργανώσεως τῆς κατωτάτης ἐκπαιδεύσεως νὰ μελετηθῇ καὶ συζητηθῇ ἐπισταμένως. Προσβέβουμεν δὲ ὡς πρὸς τὴν ἀναγκαστικὴν ἐκπαιδεύσιν ὅτι ἐκεῖνο, ὅπερ κωλυθῆται ἐν Γερμανίᾳ διὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀκλονήτου θελήσεως τῶν ἀρχόντων, τῶν ἐκτελεστῶν τοῦ νόμου, ἐν Ἑλλάδι θέλει ἐπέλθει ἀφ' ἑαυτοῦ ἄνευ βίας· διότι ἡ φιλομάθεια εἶναι ἔμφυτος εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, μεγίστη δὲ

κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους καὶ ἀξία πολλῶν ἐπαίνων ἐλήφθη φροντίς πρὸς διάδοσιν τῆς κατωτάτης ἐκπαιδεύσεως καὶ βελτίωσιν ὑπὸ διαφόρων Συλλόγων καὶ Ἐταιριῶν. Πάντες δὲ κατενόησαν τὴν ἀξίαν τῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως ταύτης καρπῶν καὶ ἀθροῖοι σπεύδουσιν εἰς ἀπόκτησιν αὐτῶν καὶ συγκομιδῆν. Οὐχ ἦττον ὑπολείπεται μεγάλη ἔτι ἐργασία καὶ πανταχόθεν ἐπιζητεῖται καθολικώτερας τὶς μέριμνας καὶ φροντίς, ἥτις μόνον ὑπὸ τῶν κατὰ καιροῦς κυβερνήσεων δύναται νὰ ληφθῇ ἀποτελεσματικῶς.

Α. ΜΗΝΙΑΡΑΚΗΣ.

ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΟΝ ΚΑΛΕΝΔΑΡΙΟΝ

Ἀπρίλιος.

Τὴν ἕκτην Ἀπριλίου περὶ ὥραν 2 μ.μ. ὁ Ἑρμῆς ἴσταται εἰς ἀνωτέραν συζυγίαν μετὰ τοῦ Ἡλίου. Ἐάν δηλονότι σύρωμεν νοερῶς γραμμὴν ἀπὸ τῆς Γῆς πρὸς τὸν Ἥλιον καὶ παρεκτείνωμεν αὐτήν, θέλομεν συναντήσῃ τὸν Ἑρμῆν. Τοῦτο δ' ἐννοοῦμεν λέγοντες: ὁ Ἑρμῆς εὐρίσκειται εἰς ἀνωτέραν συζυγίαν. Ἐάν δὲ αὐθις ὁ Ἥλιος, ὁ Ἑρμῆς καὶ ἡ Γῆ εὐρίσκονται εἰς εὐθειαν, ἀλλ' ὁ Ἑρμῆς ἐν μέσῳ, ἦτοι μεταξὺ Ἡλίου καὶ Γῆς, τότε: ὁ Ἑρμῆς εὐρίσκειται εἰς κατωτέραν συζυγίαν. Σπανιώτατα δὲ κατὰ ταύτην τὴν περίστασιν διακρίνεται διὰ τοῦ τηλεσκοπίου ὡς μικρὸς τις πηλοῦς τὴν χροάν κύκλος παρελαύνων πρὸ τοῦ Ἡλίου καὶ τοῦτο καλεῖται πάροδος τοῦ Ἑρμοῦ.

Ὁ Ἑρμῆς εἶναι ὁ πλησιέστατος τῷ Ἡλίῳ σχετικῶς πρὸς τοὺς λοιποὺς πλανήτας· διὸ καὶ ἡ ἔντασις τοῦ ἡλιακοῦ φωτός εἶναι ἐπτάκις ἰσχυρότερα τῆς παρεχομένης τῇ ἡμετέρᾳ Γῇ εἰς ἀναλόγους ἀποστάσεις· ὁ δὲ Ἥλιος φαίνεται ἐκείθεν τριπλάσιος, ἢ ὅσος ἀπὸ τῆς ἡμετέρας σφαίρας. Ἀνευρίσκειται δὲ καὶ καθοράται λίαν δυσκόλως, διότι ἄλλοτε μὲν λάμπει κατὰ τὸ λυκόφως, ἄλλοτε δὲ κατὰ τὴν πρωίαν ὡς μικρὸς τις ἀστερίσκος καὶ ἐνίοτε ἐξαφανίζεται ἐν τῇ ἀμαυροσῇ τὰς ὄψεις λαμπηδόνι τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων. Ἡ τροχία τοῦ Ἑρμοῦ μικρότερα οὖσα τῆς τῆς Γῆς καὶ τῶν λοιπῶν πλανητῶν διανύεται ὑπ' αὐτοῦ ἐν 88 ἡμέραις περίπου, ἐνῶ ἡ τῆς Γῆς ἐν 365 ἡμέραις καὶ 6 ὥραις. Εἶναι δὲ ὁ πλανήτης οὗτος δεκαπεντάκις μικρότερος τῆς γῆνης σφαίρας.

Τὸ Πτολεμαϊκὸν σύστημα, καθ' ὃ ἡ Γῆ θεωρεῖτο ὡς τὸ κέντρον περὶ ὃ ἐστρέφετο τὸ Σύμπαν, ἐπὶ αἰῶνας βαυκαλῆσαν τὴν ἀνθρωπίνην ματαιότητα ἔπρεπε νὰ καταπέσῃ ἅμα ὁ γέρον μοναχὸς Κοπέρνικος ἐπεισθὴ περὶ τῆς περιστροφικῆς κινήσεως τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ἀφροδίτης περὶ τὸν Ἥλιον. Ἐκτοτε διὰ τῆς ἐφευρέσεως τῶν τηλεσκοπικῶν ὀργάνων καὶ τῶν παρατηρήσεων τοῦ περιωνύμου Γαλιλαίου ἀπεδείχθη ἡ

σμικρότης τῆς γῆνης ἡμῶν σφαίρας καὶ ἐκάσθων οὐρανίων σωμάτων ἀπεδόθη ἡ προσήκουσα ἀξία καὶ ἐγνώσθη ἡ ἀληθὴς θέσις αὐτῶν, ἣν κατέχουσιν ἐν τῷ Σύμπαντι. Π. Κ.

ΚΟΚΚΟΙ ΚΟΙΝΟΥ ΝΟΟΣ

Ὁ σήμερον Ἑλληναὶ ἐκληρονόμησε παρὰ μὲν τῶν προγόνων αὐτοῦ μέγα ὄνομα, παρὰ δὲ τῶν πατέρων γωνίαν γῆς ἐλευθέραν. Ἀποκοιμηθεὶς δούλος καὶ Ἀνατολίτης, ἐξύπνησεν ἐλεύθερος καὶ Εὐρωπαῖος. Ἐπόμενον ἄρα ἦτο νὰ καταληφθῇ ὑπὸ τῆς κατεχούσης πάντας τοὺς νεαυξήτους μέθης. Ἡ κυριώτερα αὐτοῦ ἐνασχόλησις συνίσταται σήμερον ἀκόμη εἰς τὸ νὰ θαυμάζῃ τὰς χεῖρας αὐτοῦ, μὴ φερούσας πλέον ἀλύσεις, τὴν κεφαλὴν τοῦ φέρουσιν πῖλον ὑψηλὸν, τὴν ἀπὸ τοῦ Περικλέους καταγωγὴν, καὶ τὰ ἐπισκεπτήρια αὐτοῦ, ἃν τύχῃ ἀνήκων εἰς τὴν λεγομένην ὑψηλὴν περιωπὴν. Ὡς πάντες οἱ νεόπλουτοι σπεύδουσιν ἐκ ματαιότητος ν' ἀποκτήσωσι πράγματα ὅπως ἀχρηστὰ αὐτοῖς καὶ περιττὰ, εἰκόνας, ἀρχαιοτήτας καὶ βιβλιοθήκας, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀγωνιστοῦ ἠθέλησεν εὐθύς νὰ ἔχῃ Βουλὴν, Πανεπιστήμιον, Πολυτεχνεῖον καὶ Ἀκαδημίαν, ἀντὶ τῶν πλατάνων ὑφ' οὓς συνερχόμενοι οἱ πατέρες αὐτοῦ ἐψήφισαν θυσίαν ὑπὲρ πατρίδος, περιουσίας καὶ ζωῆς, καὶ τῶν ἀχυρώνων ὅπου ἐμάνθων τοῦλάχιστον γερὰ ἑλληνικά. Ἴδιον προσέτι τοῦ νέου προσκυνοῦντος θεοῦ εἶναι ἡ περιφρόνησις πρὸς πᾶν τὸ ἐνθυμίζον τὴν προτέραν λατρείαν, καὶ διὰ τοῦτο ἔσπευσεν ἡ παρούσα γενεὰ ν' ἀπολακτίσῃ τὴν φουστανέλλαν, τὴν εὐσέβειαν, τὴν αὐταπάρησιν, τὴν λιτότητα καὶ τὴν περισσειαν πατριωτισμοῦ. Πάντα τὰ αἰσθήματα ταῦτα ἀντικατέστησε δι' ἐνὸς μόνου, τοῦ πόθου εὐρωπαϊκῆς εὐζωίας. Ἄν πολιτικοῦ βίου, ἐπιστήμης, τέχνης καὶ φιλολογίας ἀρκεῖται ὁ σήμερον Ἑλληναὶ νὰ ἔχῃ μαρμαρίνα μόνον κενόταφια, τὴν εὐζωίαν ὅμως θέλει πραγματικὴν καὶ εἰς τὴν ἀπόκτησιν ταύτης συγκεντρώνει πᾶσαν αὐτοῦ προσπάθειαν καὶ σκέψιν. Ὀνειρον παρ' ἡμῖν τοῦ στρατιώτου δὲν εἶναι οὔτε ἐκστρατεία οὔτε τρόπαια πολεμικὰ, ἀλλ' ἡ ἄγρυπνος πλουσίας προικός· ὁ ἐπιστήμων ὀλίγον φροντίζει νὰ οἰκοδομήσῃ νέον τι σύστημα ἐπιστημονικόν, πολλὴ δὲ μᾶλλον οἰκίαν εὐάερον καὶ μεσημβρινὴν· οὐδαμῶς δὲ τῆς γῆς ἔχουσιν αἱ παρθένοι ὀλιγωτέραν ἀνάγκην νὰ διδασθῶσι παρὰ πολυπέριον μητρὸς ὅτι ἡ εὐδαιμονία δὲν συνίσταται εἰς αἰσθήματα, ἀλλ' εἰς ἐσθήτα, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν ἐργοστασίων τοῦ Worth. Ἐν τούτοις ὁ σήμερον Ἑλληναὶ οὔτε φάγος καὶ οἰνοπότης εἶναι ὡς ὁ κῆτοκος τοῦ Βορρᾶ, οὔτε ἀκράτως φιλήδονος ὡς ὁ πρὶν αὐθέντης του, οὐδ' ὡς ὁ νότιος Λατίνος σπάταλος καὶ ἐπιδεικτικὸς, ἀλλὰ λάτρης

περιλαίμιον, φέρον ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν· «Τὸ περιλαίμιον τοῦτο προσέφερεν εἰς τὸν Βόμβου ὁ ἐν Ἐδιμβούργῳ ἐπὶ τῶν φόρων λόρδος.»

Πολλοὶ προσεπάθησαν νὰ προσκολλήσωσιν εἰς ἑαυτοὺς τὸν Βόμβου, ἀλλὰ δὲν τὸ κατόρθωσαν. Ἐζήσθη δὲ ὁ θαυμαστός αὐτὸς κύων δεκατέσσαρα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ κυρίου του, καὶ καθ' ὅλον αὐτὸν τὸν χρόνον οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ τὸν ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοῦ τάφου τοῦ πτωχοῦ Γρέυ, ἐπ' αὐτοῦ δὲ καὶ ἀπέθανεν. Βίς ἀνάμνησιν δὲ τοῦ Βόμβου εὐγενῆς τις κυρία ἀνέστησεν ἐν μέσῳ τοῦ Ἐδιμβούργου μνημεῖον λίθινον, ἑπτὰ ποδῶν ὕψους, φέρον ἄριστα τὸ ἄγαλμα τοῦ κυρίου αὐτοῦ κυνός, καὶ τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφὴν· «Τὸ μνημεῖον τοῦτο ἀνατίθεται εἰς ἀνάμνησιν τῆς φιλανθρώπου πιστότητος τοῦ κυνός Βόμβου. Τὸ πιστὸν αὐτὸ ζῶον κατὰ τὸ ἔτος 1858 παρέπεμψε τὸν νεκρὸν τοῦ κυρίου του, καὶ παρέμεινεν ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ μέχρι τοῦ ἔτους 1872, ὅτε ἀπεβίωσε.»

Ἐν ἀνέκδοτον τοῦ Λεσέψ.

Ἐν τῇ τελευταίᾳ συνεδριάσει τῆς ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου γεωγραφικῆς ἐταιρίας συνέβη τὸ ἐπόμενον ἐπεισόδιον. Ἐρμηνεύων ὁ Λεσέψ τὸ σχέδιον περὶ τῆς πλημμύρας τῆς ἀλγερινῆς Σαχάρας, ἠθέλησε νὰ δείξῃ τι ἐπὶ τοῦ χάρτου, ὅτε ὁ προεδρεύων στρατηγὸς Στόνε, ἐκλύσας τὸ ξίφος, προσήνεγκεν αὐτὸ ἐκείνῳ, ἵνα μὴ παρέρχηται μάτην ὁ χρόνος. Ὁ δημιουργὸς τῆς τοῦ Σουεζ διώρυχος ἀπεκρίθη· «Κύριε πρόεδρε, δὲν εἶμαι ἀνὴρ τοῦ ξίφους ἀλλὰ τῆς εἰρήνης, προτιμῶ δὲ τοῦ ὑμετέρου ξίφους τὴν ῥάβδον τοῦ γειτονό μου κ. Βουρδῶν.»

Ἀμαξοστοιχίαι διατρέχουσαι τῇ βοήθειᾳ ἰστών.

Ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Ἰουλίου Βέρν «Ὁ γῆρος τοῦ κόσμου εἰς 80 ἡμέρας» ὑπῆρχε γνωστὴ ἡμῖν ἡ περιγραφὴ ἐλκλήθρων διανυόντων ἐκτεταμένα διαστήματα ἐπὶ πεδίων πάγων τῇ βοήθειᾳ ἰστίων. Ἦδη ὁ τρόπος οὗτος ἐφηρμόσθη ἐπὶ τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν. Ἐπὶ τῆς σιδηροδρ. γραμμῆς τοῦ Grau (ἐν Γαλλίᾳ) δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ (δυσάκεις ὁ καιρὸς ἐπιτρέπη) ἀμαξοστοιχίας διατρεχούσας ταχύτατα τῇ βοήθειᾳ μεγάλου ἀναπεπταμένου ἰστίου.

Ἀτελεύτητος δίκη.

Προσεχῶς δικάζεται ἐνώπιον τοῦ ἐνταῦθα ἐφετείου, γράφει ἡ *Αἴθα*, ἐφημερὶς τῶν Πατρῶν, ὑπόθεσις ἀριθμοῦσα ἡλικίαν ἀνωτέραν τῶν δύο αἰώνων καὶ προερχομένη ἐκ διαθήκης. Ἡ διαθήκη ἐγένετο τὸ 1670, ἡ δὲ δίκη προκατήρχθη τὸ 1803. Ἡ πρώτη ἐπ' αὐτῆς ἀπόφασις ἐξεδόθη ἐν Ζακύνθῳ τὸ 1809 Ἰταλιστὶ, ἑτέρα δὲ ἀπόφασις τοῦ πρωτοκλήτου δικαστηρίου Ζακύν-

θου ἐξεδόθη μόλις τῷ 1852. Μετὰ τὴν ἑνωσιν, τὸ πρωτοδικεῖον Ζακύνθου ἐξέδωκε τῷ 1871 ἑτέραν ἀπόφασιν καὶ ἄλλην τὸ 1872, καθ' ἧς ἐγένετο ἔρρασις, ἣτις πρόκειται νὰ δικασθῇ κατ' αὐτάς.

Εἷς φίλος τῆς ἀληθείας.

Ὁ ἐσχάτως ἐν Πρωσίᾳ ἀποβιώσας ἐπιφανὴς βουλευτὴς καὶ πολιτικὸς φιλόσοφος Ἰακώβου ἐν ἔτει 1848 ἦτο ἐκ τῶν κορυφαίων τοῦ φιλελευθέρου κόμματος καὶ μέλος τῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐν Φραγκφὸρτ συντακτικῆς συνελεύσεως, ἣτις εἶχεν ἐνταλῆ νὰ προσαγάγῃ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας ἀναφορὰν, λέγουσαν, ὅτι οἱ ὑπουργοὶ αὐτοῦ δὲν ἀπολαύουσι τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Συνελεύσεως. Ὁ βασιλεὺς, λαθὼν τὴν ἀναφορὰν, οὐδὲν ἀπεκρίνατο. Ὁ Ἰακώβου ἠρώτησεν αὐτόν· «Δὲν ἐπιθυμεῖτε νὰ μᾶς ἀκούσετε; — Ὅχι», ἀπήντησεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἔστρεψε παραχρῆμα τὰ νῶτα. Τότε ὁ Ἰακώβου ἐκράυασεν εἰς ἐπήκουον τῆς Α. Μεγαλειότητος· «Αὐτὸ εἶναι τὸ δυστύχημα τῶν βασιλέων, ὅτι δὲν θέλουσι νὰ μανθάνωσι τὴν ἀλήθειαν.»

Περίεργα εἰσιτήρια.

Ἐν τοῖς σιδηροδρομοῖς τῆς Σαξωνίας ἐτέθησαν εἰς ἐνέργειαν ἀπὸ τῆς πρώτης Μαρτίου ε. ε. νέου εἴδους διαρκῆ εἰσιτήρια διὰ τοὺς ἐπιβάτας τῆς τρίτης θέσεως, εἰσιτήρια φέροντα καὶ τὴν φωτογραφίαν τοῦ κατόχου αὐτῶν εἰς μέγεθος ἐπισκεπτηρίου. . . . .

Ἐν δημοτικῶν αἰνιγμα.

Ἡμέραν τινὰ εὐρὼν ὑπερεκατοντούτην τινὰ βλαχοποιμένα, λέγει ὁ κ. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης (ἐν τῷ *Διάκῳ* του), ἐν ὥρᾳ χειμῶνος θερμαινόμενον ὑπὸ τὸν ἥλιον καὶ ἐπιτηροῦντα μακρόθεν τὸ ποίμνιον, Καλῶς τὰ κάνεις, γέροντα, τῷ εἶπον.—Καλῶς το τὸ παιδί μου.—Τὰ χρόνικ σὲ βαρένουνε. . . Πῶς ἀπερνᾷς; . . Πῶς εἰσαι;—Μοῦ φαίνεται πῶς ἦρθα γθές. Ἐμπῆκ' ἀπὸ μιὰ θύρα κι' ἀπὸ μιὰν ἄλλη θὰ νὰ βγῶ. Πῶς εἶμαι θές νὰ μάθης;

Ἡ βρούσαις ἐκινήσανε,
Οἱ μύλοι ἐστάματῆσανε,
Καὶ τὰ βουνὰ ἐχτύπησανε,
Καὶ τὰ δύο ἴνηκαν τρία.

Προσκληθεὶς δὲ ὑπ' ἐμοῦ ἵνα ἐξηγήσῃ τὸ αἰνιγμα, ἀπήντησεν ὅτι ἐκ τοῦ γήρατος οἱ ὀφθαλμοὶ ἔρρεον δάκρυα, οἱ ὀδόντες εἶχον πέσει, ἡ κόμη ἐπολιώθη καὶ ὅτι ἀντὶ δύο εἶχε προσλάβει καὶ τρίτον πόδα, τὴν βακτηρίαν.

Εἰς ΑΝΑΜΝΗΣΤΗΝ.

Μόνον σου δέλεαρ εἰς ἀλίευσιν ἀνθρώπων, ἔλεγεν ὁ λόρδος Τσεστερφιλδ πρὸς τὸν υἱόν του, ἔστω ἡ μετριοφροσύνη.